

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10.—

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Rökk Szilárd-utca 18. sz.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

Kéziratok nem adatnak vissza.

— ☉ Budapest, június hó 25. ☉ —

Krónika.

Glosszák a válságról.

— június 23.

A szerdai nagy ülés már a hadijog szempontja alá tartozik. A Fejérváry-kíséret szerencsétlen és czéltalan voltát mindenki előre tudta, bizonyára azok is, akik megkoncziálták. De valamit tenni kellett, azt, amit tenni muszáj, állítólag nem lehet; tehát megtették a rosszat. Operáció helyett lőttek és a lövés talált visszafelé. Ha a koalíció eddig erős és a korona makacs volt, most a koalíció erős és makacs is és bármiképen különböztetik meg magukat a többi pártok a szövetkezett ellenzékétől s bármennyire ócsárolják ezek a szabadelvűpárt állásfoglalását és keresnek benne alattomoságot, mégis csak főfontosságú tény, hogy a Fejérváry-kormány nyal szemben az egész nemzeti képviselőlet összefogott s ha a felülről jött kísérletek ebben az irányban folytatódnak, alighanem elvesznek a még főnnálló elválasztó szempontok is és az egész képviselőház egyetlen kompakt koalícióvá válik azzal a közös programmal, hogy az abszolutizmus lábmegevetését mindenképen megakadályozza.

Mert ma igazán csak erről lehet szó. Elméletileg áll a másik tétel is, hogy ezek után abba kell hagyni minden további kísérletet s megbizni a koalíciót, de a valóságban erre nem gondolnak, hanem inkább hozzáfognak a szigorú törvényesség határain belül a nemzet kiéheztetéséhez. A koalíció viszont hozzálát a passzív rezisztencia szervezéséhez, melyhez a törvényhatóságok lelkesedése segíti. Köszönet azonban nincs ebben sem, mert végeredményében mégsem a két küzdő politikai faktor, hanem a nemzet viseli a károkat, melyeket egyáltalán fölbecsülni nem lehet.

Igazán érthetetlen ez a küzdelem, ha az ember magukhoz a vitás kérdésekhez tartja magát. Nem lehet megérteni, hogy a korona annyira féltene a harczképességet a katonai reformoktól, s nem félti ugyancsak a harczképességet a belső zavaroktól s a kronikus elszegényedéstől, melylyel a politikai fejlődés megakadása okvetlenül jár. Igazán nagyobb bajnak tartanak a magyar kommandót, mint a magyar abszolutizmust? Lehetetlen. Hanem sajnos, a Fejérváryhoz intézett proklamáció már nyíltan meg is mondja, hogy nem a harczképességet féltik, hanem a koronának a hadsereghez való föltétlen jogát, mely eddig sem volt meg, s ezentul még kevésbé lehet meg. De a háboru most már hatalmi érdekek körül dül s hogy mit

szenved a nemzet s a két félre bizott nagy érdek, azt most már senki sem mérlegeli. Odafönt sem, mikor alkotmányilag teljesen abszurd helyzethez ragaszkodnak, lent sem, mikor a passzív rezisztencia következményeivel nem törődnek. Mert azt igazán tudják, csak időszerűtlen lévén, ki nem mondják, hogy az adó és ujoncz megtagadása nemcsak a koronának és az államnak kára, hanem a lakosságé is, amely megtagadja. Elvégre is a megtagadott adó is esedékessé válik s a későbbi katonáskodás még terhesebb, mint a rendes időben való. Azonfelül az adóra magának az országnak is szüksége van s a törvények végrehajtása még nagyobb tápláló érdeke az országnak, mint a respektálásuk. Az állami a legnagyobb vevő s az állam vevőképességét a házbéli tilalom teljesen megbénítja. S még csak egy végső rosszhiszemű törvénytisztélet kell a kormány részéről, hogy a passzív rezisztencia nemzeti fegyverét öngyilkos fegyverré avassa. Ha eszébe jut a törvényhatóságok ellentállására azzal felelni, hogy akkor ő is ellentáll, még pedig az alkotmány legszigorubb értelmezése szerint, hogy törvényes felhatalmazás nélkül beszünteti a tisztviselők fizetését s az állami funkciók teljesítését, akkor az ország két hét alatt koldusok és rablók tanyájává válhatik. A közigazgatást ingyen sem szabad ellátni, de nem is volna, aki ellássa, ha az ellentálló tisztviselőket felüggesztik s helyüket nem töltik be. S akkor az a szomoruan paradox eset állana be, hogy maga a képviselőház újabb határozatával kényszeritené a kormányt a felhatalmazás nélkül való költekezésre, oly mértékben, amelyben az eddigi ex-lexben történt, az illető kormányok felelősségére, de az összes pártok hallgatag felhatalmazása alapján.

*

Nagyon nehéz dolog nem belemerülni a küzdelembe s meg nem mámorosodni a hevétől, de azért éppoly szükséges az egész tér áttekintése bíráló és elfogulatlan szemmel, mint a küzdők lelkesedése. Mi, akik ezt a nehéz feladatot vállaljuk, kettős gyönyörben kapunk kárpótlást az önmegtartóztatásért. Mert látjuk és élvezzük a szépséget ezen az oldalon, a másikon is. Akik aktíve a koalíció mellett állanak, gyönyörködve pihentetik szemüket Justh Gyulán, aki a történelmi ülés dicső hőse volt, de nem látják a Fejérváry férfiaságát és keménységét, melylyel kudarcát viseli és föladatának áll.

Justh Gyula nélkül nem történhetett volna, ami történt. Tessék ezt a házat, ezt a többséget egy más politikai irányu elnök vezetése alatt elképzelni. Minden a második királyi kézirat fölolvadásán vagy félretételén for-

dult meg, ezt a momentumot pedig az elnök politikai érzülete dönti el. Mert ha a félretétele nem ütközik az alkotmányba, a rögtön való felolvasás eo ipso nem lett volna tilos. Már most tessék a fejleményeket elképzelni, ha történetesen Andrássy Gyulát választották volna meg elnöknek, aki nyíltan a felolvasás mellett foglalt állást s bizony elnöki minőségben rögtön fel is olvastatta volna. Másrészt azonban ilyen dolgot, mint a Justh volt, hiába határoznak el, arravaló kemény egyéniség nélkül. Mert akármilyen elszántan gondolkozzék is valaki, az idegzete megreszket és olykor meg is bénul, mikor olyan dolgot kell megcselekedni, amelyet előtte senkisésem művelt még. És Justh Gyula saját bevallása szerint belül remegett, de érczes hangja kemény volt, az elméje hidegen éber s egyetlen szót sem vétett el kijelentéseiben. Marczona arca, recsegő trombitahangja, kemény mozdulatai drámailag illettek a drámai tethez, az első, melyben a király személyes tényével szemben a többség erőhatalmát gyakorolta. Annál, amit tett, mélyebb hatása volt, ahogy tette s a történelmi mélységű lelkesedés és láz, mely az egész képviselőházat elfogta, a Justh Gyula személyes varázsától kapott kettős mélységet és hevületet. Jó vagy rossz hatása lesz-e a szerdai ülésnek, előlött lehet politizálni. De a képviselőházban, az örökös komédiázás és érzelmekkel való hazudozás házában ezuttal igazi érzelmek viharzottak s a Haza, melylyel többet bolondítják a népet, mint hisznek benne, szerdán félháromig olyan istenség volt, melyben maguk az augurok is hittek. Annak az embernek a varázsa tette ezt a csodát, aki kifelé mindig hideg, befelé mindig izzó és akinek nincs külön politikai érzülete. Ő mindig hitt elmegetti a hazát s aki nem hazudik, az nem is provokálhat hazug érzelmeket.

*

Nagyobb tiszteletet az alkotmány iránt nem lehet tanusítani, mint a Fejérváry Géza stoiczizmusa volt a hallatlan szitkokkal és sértésekkel szemben. Katona ember is, kolérikus ember is és bizony nem a fiatal képviselő urak vakmerősége előtt némult el, hanem ezek kifakadásában az ország hangulatát respektálta. Nagyon nagy önuralom és a másik fél megértése kell hozzá, hogy valaki úgy tölje a becsületében való gázolást, mint Fejérváry tölte és a példáját követő miniszter társai. Kár, hogy ezeknek a férfiaknak az igazi méltatása politikailag is, hangulatilag is lehetetlen. Az ország ellenségeit kell bennük látni, holott éppenséggel nem az ország ellenségei és hiúságukban megtántorodott, önzésben lelkiismeretlenné vált törtetőket, holott ha valaha hinni lehetett valakinek, hogy ezt a polczot és hivatást nem kereste, a Fejérváry-miniszterium tagjainak lehet ezt elhinni. Mert nem úgy van, hogy az egész nemzetel szemben akadt hét ember, aki tárczát vállalt, holott ezt a lépést eleve becstelenségnek bélyegezték, hanem kellett akadni hét olyan embernek, aki ezt a missziót vállalja, mert a nemzetnek erre is szüksége volt. Pályájuk a miniszterséggel megszakadt, egyéni nyugalmukat elvesztették, további életükre permanenciába helyezték a keserűséget. Ilyet az ember nem vállal se diszból, se hiúságból, se

nyugdíjért, se kitüntetésért, ezt az ember megteszi, ahogy a katona megy meghalni: muszáj, s ezzel a hivatással az is jár, hogy már eleve le kell mondani minden igazságról és helyes megítélésről. A szerep, melyet ma mindenki disztelennek lát s politikailag elitél, ezután sem fog soha fényt kapni, de ha beáll a fordulat a jó felé, akkor lehet beszélni arról is, hogy ez a jó fordulat sohasem állt volna be, e férfiaknak »disztelen« vállalkozása nélkül.

Káprázatok.

Elveszettnek hitt varázsa régi
Álmaimnak újra megcsapott
S érzem újra izzó tűzben égni
Fejemen a lángoló napot.
Fényözönben fürdik a világ
És fölötte lengő délibáb.

A virágos völgyből fel a hegyre,
Ahol illat és derű fogad,
Pillangókat úzni járok egyre,
Pillangókat — fényes álmokat.
És az álmok, mint himes lepék,
Bohó szívem újra ellepék . . .

Káprázatok, árnyak seregestül
Megrohannak s ejtenek rabul —
S amely forró vágytól újra pezsdül,
Szívem tőlük meg nem szabadul.
Nincs menekvés s érzem, hogy konok
Megrontóim e vad fantomok.

Láng a csókja, ölelése méreg
Mindeniknek, hogyha rám tapad —
S csókjaiknál vérszopóbb, ledérebb
Soha még nem érte ajkamat . . .
Mint lidérczek ülnek lelkemen,
És nyomukban kárhozat terem.

Mit zaklattok most, mikor az égbolt
Elsötétült már fejem fölött,
S ami tavasz, ami üdeség volt,
A szivemből rég elköltözött? !
Messze röppent mint vándor madár,
Várom s többé nem jön vissza már! . . .

Hagyjatok el! — Oh, de mégse', mégse!
Mely körülleg, az a fény csodás
Tavaszálmok újraébredése,
Mult ködéből távol csillogás —
Szivárványhid, mely poklot, eget,
Könnyet, üdvöt egykép rejteget . . .

. . . . S hervadt kikeletről álmodozván,
Amit új virágzás nem követ —
Káprázatok szálljatok le hozzám,
Hintsétek be fénynyel őszömet
S akkor is, ha örök éj fogad
Virraszszátok árva siromat . . .

Selyem.

Irta: SZINI GYULA.

Mikor leszáll az alkonyat gyöngéden rezgő színeivel, amik Pissarro ecsetjét kívánják, a girbe-gurba kis utcák, amelyek olyan elhagyottak, ósdiak és kopottak, lassankint megelevenednek. A keskeny, magas házak elé szalmaszékeket raknak, hogy ellepik velük az egész gyalogjárót. És a szegény asszonyok, akik egész nap dologban jártak, kiülnek a tavaszi levegőbe, mint falun. Viselik a fehér csipkefőkötőt és az otromba faczipőt, régi szép idők emlékéit a megduzzadt, pöffeszkedő nagyvárosban.

Századok óta itt alig változott valami és csak elfáradt zúgásként jut el hozzánk a világvárosi boulevardok moraja. »Ressemelage frauys«-nak hívják még mindig a kis butikot, ahol a parasztosan zömök termetű korcsmárosné méri az ifalt »sur le zime«. A szava, szeméjára, még a tréfái is talán épp olyanok, mint valamikor, mit tudom, Villon korában.

És míg a zubbonyos férfiak a korcsma abszinthtól mámoros levegőjében régi-régi melódiákat pedzenek, dúdolnak, az alatt az asszonyok odakünn ásítognak és fecsegnek szintelen, álmos hangon. Szóvik a szót, mint az egykedvű párkák és valami régi kép elsötétült árnyait vetik az utcára, ahol még az olajlámpás pislákol. Szelid béke mindenfelé. Legfeljebb csak a kaputos ember ijedne meg attól a pártól, amely egy lámpacszőlő alatt élénk gesztusokkal suttog. A nő ki van festve, a férfi fején a casquette à trois ponts, nyaka köré a vörös, veszedelmes foulard van csavarintva...

Pas de folie
Je t'en supplie
O ma jolie...

hangzik ki a söntésből a régi, érzelmes dal, mintha altatója volna az egész utcának. A nóta elhal és csönd van újra, az asszonyok vihogása annál élesebben hallatszik. Nevetnek valamin, ami ezen a jelentéktelen tájon történt, ahol voltaképp nem történik semmi.

*

Egy ilyen kis piszkos utcában, amelyet kaczerán rue du puits d'Amournak hívtak, volt a borbélyműhely La Grange mesternek. Néhány souért borotválta azokat a tuskés ábrázatokat, amelyek egy heti szakálleresztés után szombat este és vasárnap délelőtt megkivánták az ünnepi símitást. Ilyenkor La Grange mesternek mind a két keze tele volt munkával, úgy hogy be kellett fognia a feleségét is.

Igy ketten csodákat tudtak művelni. Az asszony villámgyorsan kente be szappannal öt-hat vendégének az arcát, akik alacsony szalmaszékeken, nyakukba akasztott kendővel szívesen türték, amikor apró női kezek paskolták csontos, kemény arcukat. De a borotvához is értett madame és egy-két perc alatt tükörsimává alakította a legborostásabb állakat. Nem bántotta a férfiak szeszeselehelete és nem zavarta meg néhány parázs férfiszem, amely kérdőn mélyedt az övébe. Szerette a férjét, hű volt hozzá és érte dolgozott. Annyira nem volt hiu, amennyire csak szép asszony lehet. A műhelyben mindig ugyanabban a feketeruhában járt, amit nem fog a piszkos és ha a melegben kissé szabadon hagyta a nyakát, azt nem kaczeráságból tette.

Szorgalmukkal, hűségükkel és jó modorukkal sok vendéget vonzottak magukhoz, úgy hogy pénzt is tehettek félre. Mikor már egy kis summa együtt volt, kölcsön adtak

belőle és kamatostul kapták vissza szombaton, amikor a munkások hazahozták a pénzt. Hozzá még szerencsájük is volt, nyertek néhány ezer frankot a lutrin.

Egy nap az egész utca szomorúságban volt. La Grange mester és a felesége, akit az egész környék kedvelt, hurczolkodott. Beljebb költöztek a városba, ahol szép utcák és ragyogó kirakatok vannak. Nekünk ugyan ez is külváros, de nekik Tündérország volt.

Az omnibusz robogott el a kirakatjuk előtt, amelybe chignonokat, puderes dobozokat és szappanokat tettek. Egy hétig örültek az új fészeknek, de mivel vendégük nem sok akadt, nemsokára mind a ketten elszomorodtak.

— Nagyon rideg és kopár ez az üzlet, a kirakat pedig szánalmas — mondta sóhajtva a mester. És eszébe jutott, hogy a boulevardon látott a fodrászboltok kirakatjában viasztestü nőt, aki mintha eleven lett volna és drága selyemderekat viselt. Nyilván ez is vonzotta a közönséget, amelynek befelé a városban finnyás izlése van. La Grange tehát hozzálátott, hogy a kitatarozza az üzletét és főként, hogy a kirakatába odategye a viaszkeblű, selyemdereku hölgyet.

A szerencséje most sem hagyta el. Egy tönkrejutott fodrász potomáron adta el neki szép viaszfiguráját. Ruha azonban nem volt a bábun, mert a szerencsétlen gazdája azt már rég a zálogba csapta.

A viaszhölgynek tehát ruhát kellett csináltatni. La Grange örült, hogy végre a maga izlését is kimutathatja. A környék legjobb szabóját rendelte magához és gyönyörűséggel turkált selymei, bársonyai, csipkéi közt. Mindenből a legszebbet válogatta ki, hogy a viaszhölgy olyan pompás legyen, hogy mindenkit megállítson.

A szabó nagy gondal szabta ki selyemből a derekat, amelynek bőmellűnek kellett lennie, hogy ráférjen a bábu párnás kebelére. Ott igazgatta a ruhát a borbélyné szemelättára. Az asszony egy darabig nézte, hogyan bajlódik a szabó a bábuval és egyszerre így szólt:

— Talán rám is illik ez a derék?

A szabó mindjárt sejtett valamit az asszony különös hangjából. Lefejtette a báburól a derekat és az asszony dagadó kebelére tűzte fel. Aztán felkiáltott:

— Mennyivel pompásabb ez egy élő testen!

Az asszony sokáig nézte magát a tükörben és igazat kellett adnia a szabónak. Csönd volt körülöttük egyideig, aztán váratlanul és hevesen így szólt férjéhez:

— Nekem sohasem csináltattál volna ilyet!

A férj szabadkozott:

— De hiszen sohasem kérted tőlem...

— Magától eszedbe kellett volna jutnia — felelt vissza az asszony.

A szabó rögtön a maga javára fordította a helyzetet.

— De madame, hiszen önnek is csinálhatok ilyen selyemderekat. Kettőt sokkal olcsóbban számítanék, mint ha később rendelné meg a másikat.

A férj látta és szomorúan látta, hogy a feleségét csak úgy békihethi meg, ha neki is csináltat efféle selyemderekat.

— De nem ölthetek fel épp olyat, mint ez a viaszbáb — mondta az asszony megvetően. Mit mondanának az emberek?

La Grange mesternek bele kellett nyugodnia abba, hogy a feleségének még drágább derekat csináltasson, mint a bábunak.

— Megérdemli — gondolta magában — tiz évig rongyos és piszkos ruhában járt a kedvemért.

A derék elkészült és La Grange nem tudta immár, hogy melyik selymderék vonzza jobban a sok vendéget, aki csak úgy dőlt a boltba, a kirakatbeli-e vagy az, amely túlságosan is szabadonhagyta a felesége nyakát, vállát.

Az asszony most már ott ült a pénztár páholyában, hiszen selyemderékban nem borotválhatta a vendégeket!

Az urak pedig, akik finom illatuak voltak és hetenkint legalább kétszer borotválkoztak, meg-megálltak az asszony trónusa előtt, titokban megszorították a kezét és ha La Grange kiment egy pillanatra, szép szavakat sugdostak a fülébe.

Nem telt belé néhány hónap és egyszer, hogy La Grange mester a köszörüstől visszatért új borotvával, a feleségének már csak a hült helyét és szemtelen hangu levelét találta. Egy simaképu monsieur megszöktette. És ez a csábító gazember azonfelül még hosszú haját is hordott, amelyet sohasem vágatott, úgy hogy mindenképp csak veszíteni lehetett rajta.

La Grange mester nem tudta hirtelen, hogy ne messen-e a maga torkába valamelyik új borotvájával. Egyszerre vége volna mindennek... A kirakatra esett a tekintete, ahol a selyemderéku viaszhölgypompázott. Nagyon köpött a czifra rongyra és ezzel a lelke némiképp meg is nyugodott....

Ilyen történeteket beszélnek az asszonyok a kis zézugos, piszkos utcákban, amely az ő világuk és ahonnan sohasem akarnának kimozdulni.

Olvasás közben.

Az öreg Menzel egyszer komoran nézte a földszint-ről a Wallenstein előadását. Új szereposztás volt, új felvétel, új díszletek — valaki bátor volt megkérdezni az öreg urat, hogy 'tetszik neki az egész história? Az öreg szárazon felelt: »Kérem, én igen érdeklődöm Wallenstein és a harmincz éves háború iránt. De mért jó közbe ez a Max Piccolomini, hogy az ő magánszerelmeivel untasson engem?« Az öreg rajzoló, aki mindig pontosan és biztosan megtalálta a dolgok velejét, itt is szabatos volt. Valóban: mi közünk nekünk a Max Piccolomini magánszerelmeihez, mikor Wallensteinről és a harmincz éves háborúról van szó? Történelmi dráma csak akkor lehet az, ha a történelem valóban dráma volt, s szerelem akkor való bele, ha az volt ama bizonyos történelmi élet főmozgatója, sőt az az eset nem is volt egyéb, mint szerelmi történet. Ezért gyönyörű, páratlan, igaz, fenséges, csodálatos és örökké friss a Shakspeare *Antonius és Cleopatrája*, mert ez a szerelem valóban történelmi jelentőségű szerelem — mint Shakspeare után száz évvel Pascal mondta: ha a Cleopatra orra történetesen pisze, az egész világtörténet másképp alakult volna.

* * *

Igazhívó történelmi materialista vagyok, s így tulajdonképp ki kellene figuráznom ezt az egész Cleopatra-elméletet, s kitanítanom, néhány századdal visszamenően, az öreg Pascalt, hogy a történelemben nincs véletlenség, mert a történelem mindig hű és szükségszerű felső megfelelője az alján dolgozó gazdasági fejlődésnek. Csak-hogy ez nem igaz — már tudniillik az, hogy nincs véletlenség. A fejlődés bizonyára törvényszerű és szükségszerű mindenben és mindenütt, de éppen ezért a véletlen felbukkanó és közbeszóoló adalékok teljesen új utra téríthetik a fejlődést. Gyönyörű könyvet lehetne írni a véletlen szerepéről a világ fejlődésében. Teljesen véletlen és a világegyetem strukturájából éppen nem szükségszerűen következő valóság és fejlődés például az, hogy az állatok egy része him- és nőneműre elkülönödve szaporodik, s még inkább, hogy ezek csoportján belül egy nagy csoport nem

tojást rak, hanem eleven szül. E véletlenség s e véletlen alapadat folytán az emberi társadalom szükségszerű és kijátszhatatlan törvényei teljesen másképp alakultak, mint alakultak volna más adalékok következtében. A világegyetem törvényszerűségét éppen a véletlenek elkerülhetetlen következtései bizonyítják.

* * *

Olvasás közben áll meg legjobban az ember esze az emberi érznek fogyatékoságán. Mert ha a szamarak: szamarak, az nem csoda. De a legélesebb, legcsodálatosabb elmék néha csodálatosan, nevetségesen, érthetetlenül meghibbannak. Egy éles eszű és kitűnő ítéletű szociológus, Achille Loria, hidegvérrel írja le a következő mondatot: »... Spencer abbéli állítását, hogy az emberi társadalomban is igazolódik a legalkalmasabb megmaradásának általános törvénye, durván megczáfolja a valóság legegyszerűbb megfigyelése, mely azt mutatja, hogy a létért folyó emberi küzdelemben nem a legjobbak győznek, hanem a legravaszbak, a leghitványabbak, a leggazdagabbak...« Említsük fel még e mondat után, hogy Loria jó logikájú ember is, lelkiismeretes gondolkodó és nagy olvasottságú tudós, aki Darwint és Spencert bizonyára sokszor és alaposan elolvasta. S ez az ember, ez az elme egymástól öt sornyira összevételi egymással a *legalkalmasabbat* és a *legjobbat*. Hol mondja Darwin, hol mondja Spencer, hogy a legjobbak maradnak meg? Ők csak a legalkalmasabbakról beszélnek, s e beszédjük annál megtámadhatatlanabb, mert tulajdonképp pleonazmus, s az egész darwin-spenceri elmélet, minden külső, induktív, természetrajzi bizonyíték nélkül logikai kifejtése, sőt tulajdonképpen, mondom, pleonasztikus körülírása a *megmaradás* fogalmának, mert hiszen ami megmaradt, az alkalmas volt arra, hogy megmaradjon, ami meg nem maradt, az nem volt alkalmas arra, hogy megmaradjon, megmaradni csak az tud, ami alkalmas arra, hogy megmaradjon, s ami nem alkalmas arra, hogy megmaradjon, az nem is maradhat meg. Ezt megérti minden parasztyerek, de Loria, aki megérti Comteot, Marxot és Spencert, ezt nem érti meg.

* * *

De sokban maga Spencer se különb. Az ő szintetikus filozófiája elején egy csodálatosan éleseszű rész a vallás és a tudomány határaitól és végső gyökérszálaiknak találkozásáról szól. Azt mondja: a tudomány csak érkeink szolgáltatja adatokat fog össze törvényszerűségbe, ami ez adatok alján van, ami érkeink adatait szolgáltatja, a dolgok való valósága és végső oka, ama bizonyos Kant-féle *Ding an sich* előttünk megismerhetetlen, arról csak hitünk lehet, nem tudományunk. A vallás legvégsőbb gyökere pedig szintén az, hogy a dolgok végső okát nem tudjuk megismerni s ezen épül a vallásos hit. Itt találkozik hát a vallás a tudományval s itt válnak el egymástól.

Ha ezt olyan valaki mondaná, aki egyébként a vallás és a hit keletkezésével és fejlődésével nem foglalkozott: akkor sem volna igaz, de szép, s ezért megbocsátható tévedés volna. De Spencer! A szociológus! Az agnosztikus Spencer, aki a leghalálosabb csapásokat mérte arra a gnosztikus tudákosságra, mely abban a képzelődésben ringatózott, hogy megismerheti a megismerhetetlent! Spencer ne tudta volna, hogy akármit mondanak a teológusok, mikor szegények a vallást össze akarják egyeztetni a tudományval: ez az összeegyeztetés éppen azért lehetetlen, mert a teológusok tudva vagy tudatlanul tévednek, s a vallásos hitnek éppen az a lényege, hogy a megismerhetetlent megismeri, a megérthetetlent megérti s a megoldhatatlanra magyarázatot ad, még pedig az érke-

keken innen való világ adalékaiból naivul összeszerkesztett magyarázatot. A Szentháromság titka, melyben egyszer három az egy; a feltámadás, melyben a halott él; a mennyország, mely elfér ugyanott, ahol tudom, hogy levegő van s a földhöz hasonló sok csillag: mind nem érthetlenség, hanem jól megértett s a szabályt szentesítő kivételek az érzékeken innen való világnak rendjén belül, amelybe folyton bele is vonatkoznak, olyan következtetésekkel, melyeket az érzékeken innen való világ rendje és törvényszerűsége szab meg. A teológia, mikor azt mondja, hogy az isten lénye megismerhetetlen, tudva vagy tudatlanul téved, mert ezt a lényt igen jól ismeri, ez a lény emberi lény, aki a többenél sokkal szabadabban mozog a fizika törvényei közt. A vallásos hit tehát nem megfelelője vagy hasonlója vagy egybeesője, hanem ellentéte, ellensége, fel-falója a tudományos hitnek, s a vallás már gyökerében is az, ami koronájában: naív, primitív vagy képtelen magyarázata ugyanazon dolgoknak, melyeket a tudomány vagy másképp magyaráz, vagy megmagyarázhatatlannak állapít meg.

* * *

Mindez különben a milieu mindenhatóságát bizonyítja. Spencer azért gondolkozott úgy, ahogy gondolkozott, mert benne élt a vallásos és képmutató angol társadalomban, Loria meg azért, mert szocziálista.

* * *

Bizonyos, hogy minden rabszolgaságok közt a gyermekeké szűnik majd meg utoljára.

Először azért, mert ők a leggyengébb elnyomottak.

Másodszor azért, mert nem tudnak magukon segíteni és másoknak kell segíteniök rajtuk.

Harmadszor, mert legjobban rászorulnak mások jószágára és áldozatkészségére, sőt nélkül elpusztulnának.

Negyedszer, mert senkivel szemben annyi igaz magja nincs a kizsákmányolók szent frázisainak, mint a gyermekkel szemben, s ha a munkás nevet is azon, hogy a haza akkor is szent, ha mostoha, s a nő nevet is azon, hogy a férfi a világ urának született: a gyermek nem nevelhető azon, hogy apa a legtökéletesebb lény, anya a legdrágább, mert ez — bizonyos fokig — többnyire igaz is, ezenfelül pedig a gyermeki elme hajlik az ítélet nélküli való elhívésre.

Ötödször, mert egy rabszolgaságnak sincs annyi husos fazeka, mint a gyermekének.

Hatodszor, mert egyiknek sincs annyi gyökere a természeti adatok közt, mint ennek.

Mindazonáltal a szülő s a gyermek közt való viszonyának némely jogtalansága már ma is szembeötlő. Tulajdonképpen mi jogom van valakinek parancsolnom, s egész életére kihatóan a magam izlése szerint alakítgatnom őt, csak azért, mert életét nekem köszönheti? S még ezt nem is nézve: társadalmi intézményül mily rettenetes és igazságtalan, hogy valakinek egész jövőndője, mert neveltetése s életrevaló fölszereltetése azon forduljon meg, mely osztálybeli s mily vagyoni állapotú emberek voltak a szülői? A szegény ember s a gazdag ember közt való aránytalanságnak miért kell folytatódnia a szegény ember fiában s a gazdag ember fiában? S még egy körrel szűkebbre lépve: a gazdag ember mért kényeztetheti, a szegény ember mért kizsákolhatja a gyereket? Ez a szabadság még csak a mai világrendből sem következik; Amerikában a hatóságok már igen nagy hatalommal és hatáskörrel nyulnak bele a gyermekek nevelésébe, ellátásába és megvédésébe.

Ignotus.

A rónán.

Köszöntelek, távolba vesző,
Viritó, napsütött mező!
Oh, csakhogy újra itt vagyok,
Hogy átfon szerető karod
Napfényes, szabad róna!

Ily rágyogással nem hajol
A határra az ég sehol:
Rezgő sugarakból szökött
Aranyháló a táj fölött,
Fölötted messze róna.

Ha sorsom innen elsodort,
A szívem mindig vissza vont:
Minden dalomban ott rezeg
Fényed, sugárzó meleged,
Varázsos magyar róna.

Hogy újra végig jár szemem,
Vágyón suhan át lelkemen:
Időtlen idők végeig
Magyar dal szálljon égnek itt,
Fölötted messze róna!

Kún József.

Fokról-fokra.

Irta: MICHEL PROVINS.

(A párizsi Notre-Dame, délután négy óra felé. A homály lassan száll alá az óriási csarnokba és elmosódottá teszi az ívek és boltok vonalait; ez a homály a csend, a béke, a menedék homálya, mely megvéd a külső lármától. Az utca zaja hullámmormolás gyanánt török meg az egyház falain. A háttérben, az oltár felé, az öröklámpa hunyorgat s a mögötte álló keresztre gyenge fényt vet, az isteni arcz fájdalmas kifejezését fokozva. Alig van ember a templomban: néhány szegény ember tért be, hogy az eső elől meghuzódják, a templomi takarító a széksorokat rendezzi, a szolgálattelvő sekrestyés jámbor, csoszogó léptekkel halad a kápolnák felé.

Lenn, a szenteltvizeztartó mellett egy férfi várakozik. Sárgás, de színehagyott felöltőt visel, tiszta, de a keféől fényes ruhát, cipőjén meglátszik a mindennapiért való hajszja. Nyugtalanul tekintget egyre a bejáró felé; aztán kimerülve a hiábavaló várakozásban, kihuzza zsebéből a *Le Réveil* egyik számát s újra meg újra elolvassa a következő apróhírdetést:

»Történeti név utolsó viselője, kit szerencsétlenségek sújtottak, nőül venne olyan leányt, kinek multjában folt van. Ha okvetlenül szükséges: magáénak is ösmerné a gyermeket. Közvetítők kizárva: személyes tárgyalás. Találkozó: a Notre-Dame, pénteken d. u. négy órakor. A jelentkező a *Le Réveil* egyik számát tartsa kezében.«)

A FÉRFI (összehajtogatja a lapot, órájára néz): Háromnegyed ötre! ... Nem jön senki ... Nem is jöhet senki ... Ostoba voltam ... Micsoda kreatúra is egyeznék bele ... (Hirtelen megfordul, mert az ajtó nyilott.) De igen ... egy nő. Ez volna az? Lássuk csak? ... (Néhány lépést tesz feléje.) Rám néz ... Igen ... igen, keres. Ebben a homályban, nem lát az ember. Ugy látszik, fiatal ... (Hevesen.) A kezében egy ujságot tart ... Bizonyára hozzám jött ... (Visszahökken.) Irtózatosan izgatott vagyok! ... Nincs

bátorságom... Mit gondolhat egy olyan férfiról, aki... (Hirtelen elhatározza magát.) Eh!... hát ő, hisz ő is... (Közeledik az ismeretlenhez és szenteltvizet nyújt feléje.) Megengedi, asszo... kisasszony?

A NŐ (feléje fordul, igen sápadt): Oh!... ön az, uram?

A FÉRFI: Igen, én vagyok. (Mutatja a »Le Réveilt.«) Amint látja.

A NŐ (reszketve): Esküszöm, uram, hogy nem kalandot keresek s ha ön tréfára gondolt...

A FÉRFI (igen komolyan): Szó sincs róla, kisasszony.

A NŐ (igen gyorsan): Hisz önnek joga van annyi mindent föltételezni rólam! Pedig csak egyetlenegy dolog igaz: nem voltam boldog!... Voltak életemben olyan körülmények... végzetes körülmények... Kétségbeesésem egy pillanatában olvastam a kegyed hirdetését... Nem is tudom, mi ösztökélt, hogy idejőjtek... Ne higgye, hogy...

A FÉRFI: Oh, nem hiszek semmit... Miért olyan zavart?... Bármit is mond el nekem, kisasszony, biztosíthatom tiszteletem felől... S én is esküszöm önnek, hogy épügy nem kalandot kerestem... Jobb szeretne ottkünn beszélgetni... Vehetünk kocsit...

A NŐ (ijedten): Nem, nem... kérem, maradjunk... Jöjjön, ide, a gyóntatószék mögé... Ott nem látnak bennünket.

A FÉRFI: De mi sem látjuk egymást.

A NŐ: Talán jobb is lesz úgy... Hiszen olyan dolgokat kell egymásnak elmondanunk!...

(Sebesen a gyóntatószék felé megy. A férfi követi. Egy oldalkápolnába érve, megállanak, aztán egy pillanatig hallgatnak, szorongva válogatják a szavakat, melyekkel elmondják mondanójukat s titokban igyekeznek egymás arcát megnézni és kifürkészni.)

A FÉRFI (hogy megtörje a csendet): Foglaljon helyet.

A NŐ (távozni akar): Örültem cselekedtem!... Lehetetlen!... Hadd megyek!...

A FÉRFI: De előbb hallgasson meg engem!... A sors vezetett együvé bennünket, igyekezzünk megérteni a sors utmutatását!... Nem ismerjük egymást és annyira nem látjuk egymást, hogyha elválnak és elfeledjük, amiről beszéltünk, tovább is ösmeretlenek maradhatunk egymásnak... Beszéljünk talán?... Ha én már arra a szégyenletes hirdetésre szántam magamat, melyet kegyed látott; ha már ön elolvasta és szerinte cselekedett; s ha már mindaketten itt vagyunk, azért történt ez, mert mind egyöntek erkölcsi vagy anyagi nyomoruság vezetett. Találkozásunk körülményei oly kivételesek, hogy bátran felszabadíthatjuk magunkat a tartózkodás és a konvenczió nyüge alól... Azután meg ott vagyunk, ahol a leggonoszabb nyomoruságokat is meggyónják és ahol; ha még olyanok is, bocsánatot nyerne... Erre is gondoltam kissé, mikor megirtam a hirdetést... Oh, hát beszéljen, beszéljen velem, nem mint ismeretlennel, akivel okunk van bizalmatlankodni, hanem mint régi barátjával, akinek mindent elmondhat.

A NŐ: Oh, ön csaknem bizalmat ébreszt bennem!... De kezdje ön... beszéljen előbb ön... akkor több bátorságom lesz...

A FÉRFI (habozik): Elkezdjem?... én kezdjem?... Igaz! De ön elnéző lesz, ugy-e? Nem szabad keménynek lennünk egymáshoz.

A NŐ: Hát fél?

A FÉRFI: Nagyon félek.

A NŐ (megriadtan): De hiszen... csak nem követett el...

A FÉRFI: Vétket? (Félig mosolyog.) Nem... azt nem... legyen nyugodt! Még csak nem is loptam... Csak nem gondolta?

A NŐ (élénken): Dehogy! Hiszen nem mondtam...

A FÉRFI: De sóhajtott s azzal csaknem kimondta... (Folytatja.) Nem öltem, nem raboltam... nem... hanem sokkal nehezebben bevallható dolgot követtem el: buktam, napról-napra sülyedtem.

A NŐ: Kegyed régi család tagja?

A FÉRFI: Ősi, nagyon előkelő családé!... Helyesen teszi, ha kérdez, segítségemre lesz vele... A nevem: Curtel d'Ezchandraj marquis, örököse voltam egyik leg-hatalmasabb baszk családnak. Husz esztendőskoromig valamennyi hozzám tartozó meghalt, jelentékeny vagyon ura lettem. Nehány évi esztelen életmód után semmim sem maradt és 1891 márczius 26-án — a napra jól emlékszem — Párizs egyik nagy klubjában utolsó földemet tettem egy lap kártyára, százezer frank értékben. Szerencsétlenségemre a földet rosszul adtam el, lehetetlen volt egész kártyaadósságomat kifizetnem belőle és kigolyóztak...

A NŐ: 1891-ben. Eszerint kegyed...

A FÉRFI: Harminczöt éves vagyok.

A NŐ: És azóta?

A FÉRFI: Oh! Azóta!... Nem tudom néhány szóval elbeszélni egész Kalváriámat... Csak Curtel nevémet használtam és az idegenek légiójába léptem. Öt évig maradtam ott. Káplár, majd őrmester lettem, aztán fegyelmetlenség miatt lefokoztak és én Marseilléba mentem, ahol törvénytörési irnok vált belőlem; majd Genfba, ahol kereskedelmi ügyöknél alkalmaztak. Onnan a gyarmatokra vándoroltam ki és tavaly télen vissza Párizsba. Mit mondjak kegyednek?... Három esztendő hosszát, csaknem mindenütt a föld kerekén megkísérlettem mindent, a legalacsonyabb mesterségekkel igyekeztem megkeresni azt a darab kenyeret, melyet e mesterségek nem mindig tudnak megadni. Az undornak, a kétségbeesésnek legmélyén voltam, úgy érzem, az, amit tennem, megismernem kellett, elhervasztott és beszennyezett bennem mindent. Nincs lelkemnek egy zuga, melyet mindegyre tartó alábbszállásom el ne ért volna, kivéve talán azt, melyben nevem emlékeit őrzöm... Mindenbe belefáradva, végezni akartam magammal, mikor a *Le Réveil* hirdetéseinak olvasása eszembe juttatta, hogy az utolsó föllebbezés a véletlenhez még hátra van... Ennyit kellett meggyónnom... Tulajdonképpen nem vagyok becstelen ember... Kegyeden a sor, beszéljen... láthatja, hogy bátran megteheti...

A NŐ: Nem oly bátran, mint ön... Tapasztaltam, hogy az én tetteimet meg nem bocsátják!

A FÉRFI (akadozva): Kegyed még... még leány?...

A NŐ: Igen... mivel férjhez nem mentem... hanem...

A FÉRFI: Amennyire sejtethem, nagyon csinos leány... Szülei élnek még?...

A NŐ: Élnek. Apám is, anyám is.

A FÉRFI: Nem kérdem a nevüket...

A NŐ: Megmondhatom, nagyon mindennapos és polgári: Gundrol.

A FÉRFI: Velük él?

A NŐ: Elűztek. Egyedül élek.

A FÉRFI: Kegyednek bizonyosan volt... Megengedi, hogy megkérdezzem, hiszen azért vagyunk itt, hogy... Volt valakivel... viszonya?...

A NŐ: Volt egy pillanatom, amelyben megőrültem, megszedültem. Egy házunkban élő, szolgálatunkban álló fiatalember... Egyik régi majorosunk fia... Egész gyermekkoromban együtt hagytak vele játszadozni... mikor fölnevekedtünk, elkövették azt a vigyázatlanságot, hogy nem választottak el bennünket...

A FÉRFI: De hogy fedezték fel?...

A NŐ: Nem volt nehéz... (Lehajtja fejét.) Gyerme kem van...

A FÉRFI (részvétellel): Azóta meghalt bizonyosan?

A NŐ (nekihevül): Nem... nem... édes istenem... szerencsére nem. Nélküle...

A FÉRFI: És senkisémet tudja?

A NŐ (hevesen): Sőt ellenkezőleg: mindenki tudja!... Szüleim olyan kibuvókat ajánlottak, melyeket nem ismételhetek, mert gyalázatosak... Szerintem a világi konvenció nem létezhetik ily esetben és azt hiszem, egyetlen dologgal érdemelhető ki a bocsánat: ha valósággal anyává leszünk és az maradunk mindenki szeme láttára... De úgy látszik, a világ másként vélekedik, mert mindenki megtagadott, mert mindenki megvetett, amiért nyilvánosan elfogadtam az anyaság kötelességét...

A FÉRFI: Kegyed azt mondja: nyilvánosan.

A NŐ: Igen, nyilvánosan!... Házat vezetek, nagykoru vagyok és szabad. Nevelem fiamat, anélkül hogy bárki elől rejtegetném s ez az egyetlen örömem. Csakhogy két esztendő óta egyetlen baráti kéz sem mert az enyém felé nyulni. Kezdetben két vagy három emberbe vettem reményemet, akiket jóknak hittem... régi barátainak... De a szívükben kevesebb jószág volt, mint társadalmi illendőség... Ami a többiekét illeti: még a hozományvadászok sem voltak oly bátrak, vagy vakmerők, hogy közelemben jöttek volna, noha néhány százezer frankot kapok egyik nagynénemtől... Ekkor, végleg leverten, a sok megalázkodás után, én is valamely véletlen eseményre gondoltam... Megértettem, hogy kirekesztett létemre a kirekesztettek közt — akik nem mindnyájan gonoszok, amire mi ketten tanúság vagyunk — közöttük találhatok csupán segítyt és talán vigasztalást... Olvastam az ön névtelen apróhirdetését... és akkor... mint ön... én is valamely lehetetlen csodát vártam... és eljöttem... Ime, ez az én gyónásom...

A FÉRFI (néhány percnyi hallgatás után): Az a férfi, akit szeretett, hol van?...

A NŐ: Eltűnt!... Valami pénzösszeget adtak neki... Azt sem tudom, hol van és létezik-e egyáltalán... Aztán meg, őszintén bevallva, nem is szerettem...

(Ujabb hosszú csend.)

A NŐ (félénken): Nem kérdez tovább?

A FÉRFI (zavartan): Nem!

A NŐ: Még ön is haboz!

A FÉRFI: Azt mondja kegyed: még én is!... Mintha jogom volna, ugy-e?

A NŐ (zavartan): Nem azt akartam mondani... nem akartam szemrehányást tenni önnek.

A FÉRFI: De igen... igen... igaz van, ha emlékeztet rá, ki vagyok... De higgye el, hogy magam sem feledtem el!... Csak végtelenül sok olyan dologra gondoltam, melyek egyrészt kegyetlenek, másrészt édesek... Azt gondoltam, hogy olyan tettekért, melyek nem ütköznek a törvénykönyvbe, sőt az abszolút erkölcsbe sem, a társadalom mindkettőnkét páriái közé vetett, az iszapba taszított, s hogy azok bíraskodtak fölöttünk és ítéltek el bennünket, akik álszentül mindig előítéletekkel leplezik gyalázatosságukat, vagy azt a szerencsésüket, hogy a véletlen folytán megmenekedtek tőle... Azt gondoltam, hogy az én hirdetésem és az ön megjelente után, akik bennünket nem ismernek, aljasnak mondhatnának mindkettőnkét, sőt ez volt az első véleményünk magunknak is egymásról, pedig a valóságban — az igazabb, emberibb valóságban, mely gyakoribb, mint a köznapi gonoszság vélné — a valóságban nem vagyunk aljasak, csak szerencsétlenek!

A NŐ (meghatottan): Igen, igaz!...

A FÉRFI: Különösen ön, aki a leggonoszabb igazságtalanságot szenvedte el... Ön, akihez én méltó nem vagyok... (Közelebb lép hozzá.) Látta, hosszú idő óta ez az első pillanatom, melyben úgy érzem: fény és melegség buzog fel bennem... Hogy a hajótörésből meneküljek,

igaz, pénz után kutattam, s akárminő alakban, de esküszöm, hogy az érzés, melyet most átérzek, melyet ön iránt érzek, többet ér, mint első szándékom!... Megbocsátja? Elfeledheti?...

A NŐ: Oh, istenem! Hát ön feledhet-e?... Oly sok dolog van, amiről sohasem lesz szabad beszélünk...

A FÉRFI: Miért? A vallomás a bűnbánat szentsége és szerelem sarjad romjain!...

A NŐ (élénken): Szerelem!... Ne említse... Ne!... Közöttünk... Vagy igazán?...

A FÉRFI (halkan): Ki tudja?!... (Látván, hogy a nő fölkel.) Távozni akar?

A NŐ: Igen, későre jár.

A FÉRFI: Nyujtsa a kezét... Csak egy pillanatra. (Látván, hogy a nő habozik.) Hát nincs már bizalma?

A NŐ (kezét nyújtja): Van!

(Egy pillanatig kéz a kézben, meghatottan állanak a teljes sötétségben.)

A FÉRFI: A neve?

A NŐ: Marguerite. És az öné?

A FÉRFI: Julien... Vizsgálatom?... Ne csaljon meg! Hol találom, ha nem tartja meg szavát?

A NŐ: Csak nekem kell-e megtartanom a szavamat?

A FÉRFI: Tehát eljön újra?

A NŐ: Igen... ide... holnap... ugyanekkor...

A FÉRFI (kikiséri): De mikor találkozunk kinn, a napfényen?

A NŐ: Majd később! Ha már egymáshoz szoktunk! (Csaknem mosolyog.) Vizszontlátásra, Julien...

A FÉRFI: Vizszontlátásra, Marguerite!... (Szentelt vizet nyujt feléje.) Elfogadja most?

A NŐ (elfogadja): Mivel ismét hinni kezdek: igen!

(És míg a nő távozik keresztet vetve, amit már csaknem elfeledt, a csarnok mélyén, a kigyuladó gyertyák előtt, a keresztrefeszített isten arcza megenyhül, felragyog.)

Zarathustra mumiája.

— Kisebb regény. —

Irta: KUPCSAY FELICIÁN.

(6)

— Mert, jó öreg, tudd meg mindenekelőtt, — folytatá Aristid — hogy minálunk a házban sokszor és sokat beszéltek a Jóról, a jó cselekedetekről, a jó emberekről; hogy övék a mennyeknek országa s ha meghalnak az egész világ megsiratja őket. Különösen nagy viharok, villámlások idejében beszélgettek erről. Ilyenkor jó anyám az ablakhoz hívott, hogy lássam a fergeteget s ekként szólt hozzám:

— Hallod-e Aristid? Az Istenke haragszik, mert rosszak az emberek; valahol bűnt követtek el. Tudd meg gyermekem, hogy a villám lesujtja a rosszat, a villám az Isten ostora. Légy jó, édes gyermekem, mindig csak a tiszta jónak élj, hogy szeressenek az emberek, hogy boldog lehess a földön s az Isten is meg fog áldani!

— Olyan szép volt mindaz, amit édesanyám mondott. Szavai után a bős természet már nem volt olyan rettenetes. És én úgy hittem az anyai szónak. Gondolatainak mélysége és igazsága rögtön megtalálta szívemhez az utat, habár értelmem a jónak fogalmát és lényegét a maga isteni eredete szerint mérlegelni s megítélni vajmi keveset tudta. Jó voltam apámért, anyámért és a villámért, nehogy belém csapjon. Még nem nélkülöztem azt az érzést, amely az embert harmóniában tartja önmagával. Jó voltam, mert jó voltam. Hiszen gyermek voltam. Csak későbbben, fejlődésemnek egy öntudatosabb pillanatában jöttem arra rá, hogy az öntudatlan jószág nem is jószág voltaképen

s hogy a jónak egy más, magasztosabb fogalma is él az emberek között: a tudatos jóság. A jót akarni kell! Csak az akart jónak van becsé!

Jól emlékszem: egy időben kiszemeltem egy nyomorék koldust azzal a szándékkal, hogy a jóságot rajta fogom gyakorolni. Titokban megosztottam vele kenyeremet, olykor jobb falatokat is juttattam neki, míg aztán egyszer visszalökte a hozott eledelt és pénzt követelt tőlem. Hozzak neki pénzt, pénzt!

A dolog kitudódott s egy ismerősöm rám szólt:

— Te persze azt hiszed Aristid, hogy valami nagyon jót cselekedtél, megosztván pénzedet és kenyeredet a szegénnyel. Ez, fiam, csak kötelességed volt. Aminthogy kötelessége minden embernek garasát és falatját megfelelni a nélkülözővel és kötelesség az is, hogy tudásából az okosabb a kevésbé okosat részesítse s aki ezt nem teszi, az irigy, rosszmájú lélek.

— *Kötelesség, kötelesség!* Egy új szó, egy új fogalom elé kerültem. Régi tétel, hogy a jót akarni kell, összeomlott egy perc alatt s poraiból egy új, magasabb, erkölcsileg tisztább igazság bontakozott ki: a jó kötelesség!

De egy váratlanul közbejött eset csakhamar beigazolta, hogy ez a tétel sem éppen kifogástalan. A *kötelesség* sem az a legnemesebb talaj, amelyből a valódi jó megszülethetik.

Ebben az időben gyakran vontam ki magamat a zajos emberi társaságból. Kerültem lármás pajtásaimat; a magányt, a csendet kerestem. Váratlan, visszafojthatatlan tűnődéseknek lettem rabja s folytonos tépelődés közt éltem. Mintha előre sejtettem volna, hogy a kötelesség elméletnél megállnom nem szabad, hogy a jóról s a jó cselekedet lényegéről még egy ennél magasabb felfogás is létezik, a végső, a felfogások sorában a legeslegmagasztosabb! Vajjon meg fogom-e találni és melyik lesz az, amely után már más nem következik?

E kérdések főleg akkor tódultak elém, ha kertünk cserfái között bolyongtam. Itt zavartalanul társaloghattam önmagammal és a természettel. Hitem rendíthetetlen volt a természet szavának a csillogatásában és gyönyörteljesek voltak a szemlélődésnek, a gondolkozásnak azok a pillanatai, amelyek alatt a természettel mind közvetlenebb és közvetlenebb érintkezésbe léptem... —

E szavak után rövid néhány perczig elhallgatót Aristid — és én mondom nektek, kik mesémet hallgátjátok, hogy a hallgatás ideje alatt olyan szép, olyan szenvedően szép volt az ifju arcza, miként egy alvajáró szüz leányé. Szemei nyitva voltak s amint maga elé nézett, az ég, a föld, a kalásztenger, a csalogányt rejtő virágos bokor, a csobogó patak, fény és árnyék, mind-mind visszatükrözödtek bennök. De arcza csakhamar borusra változott s még élénkebb hangon, mint azelőtt, imigy folytatá élettörténetét:

— Az én cserfás kis zugomat sohasem fogom elfelejteni. Emlékszem: egy szombati napon különösen szép és kedves volt számomra ez a hely. Mintha már jövetelemet is titokzatos suttogással, mosolygással fogadták volna a cserfalevelek. Pedig én aznap akkor éppen bánatos, beteg, elégedetlen voltam. Nehéz szívvvel, sóhajok között siettem magános kis helyecskémre s midőn az egyik cserfa alá, a bogláros fűbe leheveredtem s az ágak között fel a magas egekbe néztem, úgy éreztem, mintha a szívem egy megmagyarázhatatlan földöntulról jött fájdalomtól megszakadna. A szomszéd fának felém hajló ágain érett almák egymáshoz bujva leskelődtek rám s én látni véltem, hogy nevetnek rajtam. Mint megannyi beforrasztott száju csecsemő, úgy csüngtek az ágon. Képződésem abban az órában igazán nem ismert határt. Még gyermek voltam a világi felfogás szerint, de akkor, ott a cserfa lábainál mégis úgy éreztem, mintha már öreg, nagyon öreg volnék, hátam

megett egy hosszú, meddő, sivár étellel. Számot vettem a multtal, mely születésem pillanatától eddig a perczig tovaszállt s ijedten vallám be magamnak, hogy azon a hosszú, hosszú uton, amit a bölcsőtől idáig megtevék, voltaképen az igazi jót sohasem láttam, sohasem cselekedtem, mert sohasem voltam tisztában annak igazi lényegével!

És amint így a fűben benső tépelődésektől marcangolva heverészttem, egyszerre villant fel bennem egy gondolat, hirtelen, átmenet nélkül, mint ahogy a szikra kipattan szokott.

— Megvan! Megtaláltam! — kiáltottam felujjongva magamon kívül, mintha csak egy gyémántbányára bukkan-tam volna.

— Sem az öntudatlan jó nem a valódi jó; sem a tudatos, az akart jó nem az igazi jó. Az igazi jó kötelességérzetünkben sem keresi lényegét. Az egyetlen, a valódi, a legtokéletesebb erkölcsi jó abban áll, ha módunkban állott a rosszat cselekedni, de mi, bár a rossz kellemesebb volt nekünk, helyette a jót cselekedtünk. Ez a végső, ez az örök törvény. Lehetetlen, hogy még egy más törvény is létezzék, mely a jónak ezt az értelmét is el tudná homályosítani.

Százsor is elismételtem magamban e csodásnak látszó levezetésem. Éreztem, hogy szavaim szinte lángolnak a bennök rejlő igazság tűzétől; szinte perzselték ajkaimat s nem is sejtettem, hogy ismeretlen szándékok már néhány percz mulva próbára fogják tenni megdönt-hetetlennek hitt igazságomat.

Lassanként megélnékült a kert. A nap is magasabbra szállt s melegével életre keltette a rovarokat. A legkülönbözőbb lepkék kergetőzve támolyogtak végig a magas fű felett, mintha az élet teljétől meg lettek volna ittasulva. Fejem felett a cserfalevelek közé czinegék röpködtek, ide-oda szálltak, mintha kergetősdit játszottak volna. Önkéntelenül is egészen nekik szenteltem figyelmemet; bohó viselkedésük úgy tetszett nekem. Néha olyan ügyetlenül rohantak az ágak sűrűjébe, hogy szinte fennakadtak a galyfonás között. Egyik-másik pedig valósággal elszedülve, lefelé bukfcenezett s csaknem az ölembé esett. A madaraknak ez a könnyelműsége egy különös szándékra ingerelt. Elhatároztam, hogy csapdával megfogom az egyik czinegét, de csak azért, hogy aztán elbocsássam. Hatalmamban lesz a kis madár, örökös szoba- és kaliczkafog-ságra ítélhetem, de én mást fogok cselekedni: visszaadom boldog szabadságát.

Rohantam a szinbe a csapdáért, felállítottam és öt percz se telt bele, a csapda becsapódott; egy nőstény czinegét fogott. Lélekszakadva iramodtam lesőhelyemről a kaliczka felé s kivettem belőle a fogoly madarat. Milyen édes, milyen sima, finom kis madárka volt! Szinte kár elereszteni. Láttam, amint pajtásai rémült csiripeléssel sztrebbentek s hallani véltem átkaikat, amelyeket minden oldalról felém zuditottak. De hiszen én csak látszólag akarok most rosszat! Ne lármázzatok! Hisz én el fogom engedni újra. Éppen csak hogy megijesztem egy kicsit a szerelmes kisasszonyt. Bizony. Ugy ám, kis kisasszony, kiszurom a szemét. Először az egyiket. azután a másikat. Kitépem a nyelvét, levágom a lábacska-ját, le a szárnyait, végül pedig a cziczának adom. Ugy-e fél, ugy-e reszket, ugy-e sirna, ha sirni tudna?

Sokáig játszottam így a kedves állatkával. Nem is gondoltam volna, hogy válni tőle olyan nehezemre fog esni. Bizony fájt elbocsátanom. De éppen ez a bánat, a nemsokára beálló veszteségnek előérzete volt az, ami előttem értékben és nemességben, fokozta azt az elhatározásomat, hogy czinegémet mindenáron visszaadom szabad életének.

Kezeim között a madárral egy gyümölcszedő létrára másztam, hogy madárkám a magasból engedjem

utnak: Alig haladtam azonban felfelé, midőn valaki nevémen szólított:

— Aristid, Aristid, merre vagy? Mit csinálsz?

Édesatyám volt. Éppen akkor lépett be a kert kapuján. A létráról gyorsan leugrottam s eléje siettem, hogy megmutassam neki tollas rabszolgámat. Szándékomat is kifecsegttem, mire ő egészen váratlanul azt felelte:

— Ostoba beszéd! Ki fog elereszteni ilyen ritka madarat? Ez egészen másfajta czinge. Nézd csak ezeket a zöldes tollakat a nyakán és a feje bubján. Ilyet még sohasem láttam. Gyönyörű állat. Ha megfogtad, hát meg is tartjuk, majd beteszem a kanári madarak közé; összepárosítom. Add csak ide! No add, ha mondom! Megpróbálom, hátha a párját is megfoghatom. Bizonyára az is itt lesz valahol a kertben. Hozd csak ide azt a kettős csapdát! Idezárom ebbe a rekeszbe. Ez az egy madár, fogadom, tized is lépre visz. Most pedig eredj és lesd a jövevényeket!

Nem mertem atyámnak ellentmondani. Oly gyáva voltam e perczen. Jóformán azt sem tudtam: mi történik velem?

A csapdát azonban tényleg odaállítottuk a cserfák közelébe s végre is be kellett látnom, hogy mindez komoly dolog. Eszeágában sem volt atyámnak, hogy ingerkedjék velem. Bamba képpel néztem a kaliczka felé röpködő madarakat. Az az ötletem is támadt, hogy elkergetem őket, de bátorságom az inamba szállt.

És a csapda egyre-másra fogta a czingéket. Apámnak igaza volt; az én kis tollasom tényleg magához édesgette csaknem összes társait, mintha valamennyien szerelmeseik lettek volna szép szeméibe. Fél óra sem telt bele s máris lehetett vagy tíz czingénk. Mélyen lesújtott az az érzés, hogy éppen nekem kellett megfogni őket. De az egész dologban talán semmi sem bántott annyira, mint éppen az édes atyám öröme, melyet kis foglyaink szaporodásán mutatott s kétségbe voltam esve, hogy ilyen dús zsákmány után még tovább kell folytatnom a madárfogást.

— Irgalmas isten, meddig fog még ez tartani! — sóhajtottam, amint a csapda a tizenkettedik madarat is foglyul ejtette s atyám még mindig követelte, hogy folytassam. Nem! ez nem megy tovább! határoztam hirtelen, hősi lángra lobbant szívvel... s a kaliczkának rohantam, hogy kinyissam drót-ajtáját s szabadjára ereszszen az én nőstény czingémet.

És láttam: amint kis kisasszonyom örült sebességgel elmenekült börtönéből. Az öröm és a boldogság érzése ebben a nagy pillanatban egészen elvakított. Észre sem vettem, hogy siettemben elcseréltem a csapda ajtócskáját s hogy nem az én madaram, hanem az a bizonyos tizenkettedik kapta vissza szabadságát...

Már késő volt, hogy helyre hozsam tévedésemet, mert ugyanabban a perczen édes atyám is a helyszínen termett. Észrevette szándékomat, melyet nagyon súlyosnak mérlegelhetett, mert haragjában pofonütött, hogy csak úgy csattant s közben hangos szóval leczkézett:

— Te gonosz lélek! — mondá — te szemtelen kölyök! Mikor fogsz már egyszer megjavulni! Hát csak azért jöttél a világra, hogy elrontsd a mások örömét? Ó te kártékony gyermek! Még sirba viszed az apádat! — Mit? — te feleselni mersz? Azt mondd, csak jót akartál? Van is neked fogalmad a jóról? Te himpellér! te szívtelen... te akasztófavirág! Pusztulj a szemem előtt! hogy ne is lássalak! — Még egyszer megvetőleg nézett végig rajtam, aztán fogta a csapdát s a bennmaradt czingémmel távozott.

— Hogyan, én szívtelen? — kérdeztem önmagamtól, mikor egyedül maradtam. — Nekem ne volna szívem!... Ördög volnék, gonosz bosszuálló? — Ó te szegény, szegény, Aristid, neked nincs szived, te nem tudod, mi a jó?

Zokogásba fulva dőltem a legközelebbi cserfa törzséhez s annak panasoltam el végtelen bánatomat.

Néhány nap múlva elpusztult a kis czingém. A többiek mind életben maradtak, csak ezt az egyetlen egyet fojtotta meg a rabság levegője. Kihült testét skatulyába zártam rózsalevelek közé s még aznap kivittém a kertbe; hogy ott a cserfák lombjai alatt egy csendes, árnyas és embe-rektől elkerült helyen földeljem el. Az a parányi, ökölnyi gödör, melyet számára ujjaimmal ástam, úgy tűnt fel nekem, mint egy végtelenül mélységes örvény, mely elnyelte minden reménységemet, önbizalmamat és hitemet, hogy ebben az életben valaha a jót megismerhessem. Kis czingém elröppent lelkével magam is beleveszttem a nagy ismeretlen mindenségbe, mert éreztem, hogy az, ami belőlem itt maradt, csak rothadó anyag, öntehetetlenségébe minduntalan visszaeső valami, egy tévutakon keresgélő szerencsétlen ember, akinek jobb volna, ha elpusztulna. Fejemet a sirgödör nedves homokjára fektettem és úgy szerettem volna meghalni. Atyámnak korholásain tépelődve, egy hang egyre azt hajtogatta bennem: neki van igaza, neki, neki! Mert ime, mi történt? Jót akartam cselekedni, habár a gonosz kedvesebb vala; megfogtam egy kis madarat csak azért, hogy újra szabadon bocsássam. És mi lett a vége? Egy fogolyból egy tucsat rabot csináltam, ráadásul megbántottam atyámat, halálba kergettem azt, akinek éppen az életét akartam visszaadni s végre ismét elvesztettem egy vezérfonalat, melyről biztosra vettem, hogy az igazi jó lényegének megismeréséhez vezet.

Te, jó öreg, Zarathustra, ki tulvilági lénynek látszol és ismered a nagy titkoknak nyitját, utólszor tehozád fordulok; közöld te velem az igazi jóról irt legfőbb szabálynak a szövegét, melyet királyi könyveid magukban rejtene. Könyörgöm, jó öreg! Gyujts te világot szívem és értelmem tudatlanságának sötét éjjelén! És Aristid várta tőlem a megváltó feleletet.

Valószínűleg hosszú, terjengős és kimerítő választ várt Aristid tőlem, de én csak olyat adhattam neki, aminőt az ügy érdemelt.

Mindenekelőtt hangosan kikaczagtam. A kaczagás fajainak minden fő- és alfaja ott volt ebben a kaczagásban. Zarathustra ritkán kaczag, de ha kaczag, ez tökéletes kaczagás, kaczagás a valódi termésből. És amikor jól kikaczagtam magamat, a beszédre tértem át. Felálltam helyemről s mert tudtam, hogy Aristidet szavaim örült őrvényekre fogják ingerelni, gyors futásra egyengettem lábaimat. Tenyereimet mellémek szegeztem s ezeket mondám:

— Ó szegény barátom! Te szegény kiskoru! Nös, én megmondom, hogy balga észszel fogtad fel a dolgot elejétől kezdve. A jót kerested, olyat, ami nincsen is. Tévutakon jártál, szivárvány után futottál. Mert ezen a földön a jó sohasem volt, nincs és nem is lesz soha, valamint hogy a rossznak létét sem tudta eddig senki bizton megállapítani. Jó és rossz között az egyetlen választó határt földi lény nem foghatja fel. A jó és rossz egymásba folynak itt e földtekén, a jó és rossz: egy és ugyanazon szőnyeg; mindkét oldalán színes himzéssel teli, csupán a himzett virágok mintája más. A jó és rossz olyan, mint a belladonna, míg virága mérges, szárának nedve drága orvosság. Akár azt mondd, hogy minden jó a földön, akár azt, hogy minden rossz, ez teljesen egyre megy; nem két, hanem csak egy dolgot mondtál ezzel. És tégy le arról, hogy a jót megismerhesd valaha, mert külön-külön nincs jó és nincs rossz, s akár ez, vagy akár az vagy, az éppenséggel mindegy.

— Ég veled te kiskoru, te kiskoru, te kiskoru! Ugy látom, te is a Tarka-birka város lakója vagy!

Igy szólván, elszaladtam. De Aristidet csupán a testem hagyta el, a testem, amely után karmaival őrjögve kapkodott. A tekintetem mellette maradt s láttam, amint egyensúlyt veszítve hanyatt vágódott a földön s hallám, amint nyögve kiáltá be a remegő éjszakába:

— Segítség!... Segítség!... Megöltek! Szivem, lelkeim hitének a jóban vége. Aristid meghalt...

Megölték, de az igazság ölte meg...

Salvatore táti bódéjának közönsége mindaddig áhitatos csendben hallgatta e szokatlan mesét s nem volt egy szava a mumiónak, melyet szívébe ne véselt volna. Csupán utolsó szavai közben támadt mozgás, zsbongás a padsorok között. Majd hangos szavak váltak ki a zürzavarból, végül pedig általános elszörnyedés támadt s az emberek egymás vállán áthajolva, az első sorok irányába néztek s látták, hogy egy félig gyermek-embert ragadtak néhányan karon, egy tomboló gyermeket, aki rugott, kapált, harapott s a jelekből ítélve, a Salvatore táti mumiáját akarta bántani, teli torokból kiabálván:

— Emberek! ne higgyetek, ne higgyetek neki! Ő hazudik, hazudik, mert nem az igazság a fő! Az igazságnál fontosabb az Érzés! Jó és Rossz igenis van, van... a szív sugallatába van letéve!...

— Ki az a vakmerő? kérdezték egymástól izgatottan az emberek, a zajongó gyermekre mutatva.

— Phintias! Pubi Phintias a Zsuzsika-utcából! Ki lenne más? hát nem ismeritek? És csakhamar mindenki a botrány okozója, a *mocskos kis kölyök* felé fordult, s mindenki előbbre tolazkodott, hogy meglássa a kis szemtelent, aki Zarathustra mumiájának rohant s kétségbe merete vonni bölcsességeit!

Valóban Phintias volt a lázongó kis alak s bár sok akadályllyal kellett megküzdenie, végre mégis odajutott Zarathustra közelébe s koporsóstól együtt egy lökéssel ledöntötte a faállványról, ahová helyezve volt. Tompa zuhanás következett, majd fájdalmas nyöszörgés és sirás volt hallható, mely a földre dőlt mumiónak bensejéből tört elő. És egyszerre mindenki bosszankodva és nevetve látta, amint a mumiónak vászonhüvelyéből lassankint valami kifelé mászik, vonaglik, miként a gubóból a lepke. Majd két fekete kéz, két fekete láb tűnt elő az elnyűtt, piszkos mumialepedőkből s végre egy koromfekete, pityergő arcz kandikált elő a lepel redőiből. Kokónak, a szerencsen szolgának az arcza, aki Salvatore-táti panorámájá előtt álldogálni szokott s orrából, az eséskor szenvedett ütéstől, patakzott a vér.

— Kokó! Kokó! — Kokó volt a bölcs, ő volt a mesemondó mumia, ő volt Zarathustra!... Kokó tanított, ő prédikált nekünk igazságot és tudást, ő a buta szerencsen!

Erre óriási botrány támadt Salvatore-táti bódéjában. Az emberek pénzüket követelték vissza. Megrohanták a pénzesládikát, lelökdték székéről Salvatore-táti kövér feleségét, majd visszarohanva a panorama csodái közé, összetörték a drága viaszfigurákat, az orosz czárt, a mikadót, Bismarck herceget, a mexikói császárt s mindenféle nevezetességeknek viasz-másait és mind egyre jobban orditoztak:

— Megcsaltak, becsaptak, adjátok vissza a pénzünket.

A »rendező« végre korbácsot fogott s a nép közé suhintott karjának teljes erejével. Egy suhintás Phintiast is érte s fájdalomtól ájultan a földre esett, az emberek pedig átgázoltak rajta cipőstől, csizmástól és mezitlábosan...

És a Salvatore-táti házőrző vérebét is ráuszították a népre és az csaholás és vonítás között Phintiasra vetette magát s mélyen a husába harapott. Majd hórdárok és drabantok jöttek s megragadva a vértől elborított s összezuzott Phiantast, a panorama nyitott tetején át kiha-

jiták a Rinaldó-tér kellő közepére. Ugyanakkor egy gyászmenet vonult át a téren s jól lehetett hallani, amint egymást informálták az emberek a halott kiléte felől. Szegény Bogdanics Márk ennek is megkellett tehát hálnia. Ő volt az utolsó hívő rácz Budán. Szegény Bogdanics Márk! Többé már nem kamatoztatja a mások pénzeit!

Phintias is hallotta mindezeket s megdöbbsent, hallván e hirt. Nem akarta hinni, fel akart kelni, hogy meggyőződést szerezzen magának a valóság felől. Mert lehetetlen, hogy Bogdanics Márk meghalt volna.

Hiszen éppen hozzá készült, hogy összegyűjtött pénzcsekjéjét reája bizza. Ma reggel még beteg sem volt Bogdanics, ma reggel még misét hallgatott, azután a Ráczfürdőbe ment, hogy megmosakodjon — az ám! Ez mesénél nem egyéb!

Phintias talpra akart állani, meg akart győződni a halott kiléte felől, de a gyászokcsit vonó lovak e pillanatban éppen melléje értek, ő alájok került, a kerekék átszántottak rajta s ő ott maradt a földön, vértócsában, tehetetlenül. A kocsi nagyot zökkent s a legfurcsább a dologban az volt, hogy mindezt mások nem is látták, vagy nem akarták látni, mert Phintias segítségére senki sem sietett.

És Phintias úgy érezte, hogy most már igazán meg kell hálnia. Ugy fájt szívének a világtól elszakadnia, úgy fájt megválnia örökre a Zsuzsika-utcától, annak minden emlékeitől, minden lakójától; úgy fájt itt hagynia Fruzinát és Gligort és mindazt, ami ezen a földön olyan kedves volt neki; úgy fájt örökre lemondania nagy terveiről, az egyetemes Jónak megismeréséről és keresztülviteléről. Ugy fájt nagy ideáljaitól elbucsznia, anélkül hogy azokat megvalósíthatta volna. De a halál minden rettenességét édes gyönyörre változtatta az a tudat, hogy Zarathustrát leleplezte, hogy letépte a hamis bölcsnek álarczát s nem engedte, hogy üres tudással elűzze az emberi szivekből az érzések szent sugalmait.

*

Mikor Phintias seblázás állapotából magához tért, első kérdése az volt: hát nem haltam meg? Hát nem vagyok-e a Rinaldó-téren? Salvatore-táti bódéjában nem tapostak össze? Bogdanics Márk gyászokcsija nem gázolt át testemen! Hogyan, hát mindez álom volt csupán?

Nem lassan, hanem hirtelen nyerte vissza Phintias öntudatát s éppen ezért annál meglepőbbben, annál tisztában álltak előtte a letűnt éjszakának álmoképei. És az volt a legcsodálatosabb, hogy kinos voltuk ellenére sem hagytak benne kellemetlen érzést. Az álmovilágban kiállott szenvedések nyomtalanul tűntek el felette, sőt mi több: boldog ujjászületésnek az érzését hozta magával a letűnt éjszakából. Szíve, lelke megedződve került ki a mumiával folytatott végzetes vitából.

Szemeivel az ablakon át a hajnalpírral bevont égboltra bámult s látta: amint egymásután tűnnek el az imént még ragyogó, de hideg csillagok. Ilyenek voltak az ő merev, elérhetetlen ideáljai a Jóról. És amint a nap mind magasabbra kuszott, ő benne is teljes melegével és ragyogásával bontakozott ki a belénk oltott *Érzés* fontossága és jelentősége a földi dolgok beláthatatlan rendjében. Az *Érzés*, igen az *Érzés*! minden dolgok egyetlen forrása, ősforrása és ősmértéke a Jónak s a Rossznak egyaránt.

— Jó az, amit jónak érez a szív! — Ime tehát meg volna fejtve a Jónak a lényege s ez a megfejtés oly egyszerű, oly természetes, mert igaz. — Soha semminek az igazságát nem érezte olyan mélyen Karmazsin Phintias, mint ennek az igazságnak az igazságát, melyet egy zürzavaros álomból hozott a napvilágra. Mily csodálatos is, hogy az éber öntudatnak s értelmének minden következtetései nem tudták rá vezetni arra, amit eszméletlen állapotában olyan szépen kifejtettek a phantasmagóriák.

Mikor Phintias sebe begyógyult, első sétája az Erzsébet-hidon át a Gellérthegy alá vitte a Rinaldó-tér felé. Utjában mindenütt talált valamit, ami a letűnt időkre, letűnt lelki harczaira és erkölcsi küzdelmeire emlékezteté. Valamikor itt, a hidon nevettek rajta Fruzina, Gligor és társai. Itt, ebben a házban volt valamikor Bogdanicsnak pénzváltó üzlete. Most zárva van s vasajtáján még lóbálja a szél a gyászjelentést Bogdanics Márk, az utolsó rácz, elhunytáról. De a feltámadt mesék és emlékek sokaságától semmi sem zsongott lelkében úgy, mint a híres Rinaldó-tér. Ide érve, önkénytelenül is heves szívdobogást érzett Phintias s szemeivel akaratlanul is Salvatore-táti panorámás bódéját kereste, hátha megtalálja? Valóban zene hangjai töltötték be e perczen a nagy teret s az emberek csapatostól tömörültek valami körül. Phintias is odasietett s lábujjhegyre állva, igyekezett kivenni, hogy mi nevelteti, mi mulattatja itt a tömeget? Hangos ordítózással jelezte egy toprongyos alak, hogy kezdődik az előadás: Celestin a híres csepürágó s nővére a bájos hangu Serpolette fogják bemutatni művészetüket. Mint az orsó, két fürge alak ugrott ki — a nagyhangú bejelentés végeztével — egy asztalforma pódiumra s míg Serpolette pikáns nótáit danolta, Celestin ur papiros pántlikákat nyeltesett.

Phintias csaknem megdermedt, mikor az artistákban Gligort, barátját s egykori ideálját: Fruzinát ismerte fel. De a tömeg tapsolt és ujjongott, a művészek hajlongtak és szájokkal kapkodták el a feléjük dobált filléreket. Nagyon boldogok voltak. És Phintias is tapsolt, tapsolt és ő is az artisták felé hajtá filléreit. Szive sugta, hogy minden lehető Jó között ezt kell most cselekednie: tapsolnia, jutalmaznia kell.

Az előadás végeztével a tömeg elhagyta a színjátékos bódét s mert egy temetési menet épp kapóra jött, a nép a menet után szaladt, mely most volt letérőben egyik utcasarokon. Az áradat Karmazsin Phintiast is magával sodorta s itt hallotta, hogy Salamon doktort temetik, akit néhány nap előtt megsebezve hoztak haza a távol harczmezőről, ahol egy ellenséges golyó a tüdejét furta át. És Phintias egy könnyet morzsolt szét és követte a menetet.

Egy könnycsepp és egy taps! Ember, tudd meg, hogy csupán e két fogalom keretében gyakorolhatod egész erkölcsi jószágodat! Két szűk kis szobácska, ez, de meleg és otthonos lakás, amelynek ablakain áttekintve, jó szived sohasem fog félni, ha kint nagy zivatar dühöng.

Tetteidnek eredménye legyen bármilyen, te bátran megnyugodhatsz, ha azoknak szülő-anyja szived jó-érzése volt.

Krepelka Mátyásnak igaza volt, mondván: Phintias, te egy nyomorult féreg, egy giliszta vagy! De ez a féreg Istenhez emelkedik, ha jó érzésből bár sirni, bár tapsolni tud.

És ezzel a kibékítő tudattal szívében, Phintias ment, ment a menet után. Ő is temetett; temette nagy vágyait, akaratának phantastikus szárnyalásait s az egyetemes jószág eléréseért folytatott ideális törekvéseit. Temette rajongó, nemes lelkének ama mumiáit, illuzióit, melyek, miként Zarathustra mumiája, élőknek és eleveneknek hazudták magukat, míg le nem lepleztettek.

— Vége. —

A pantheizmus álorczás theizmus, aki nem meri bevallani, hogy sehol sincs isten, azt mondja: mindenütt van. *Heine.*

*

Nietzsche szerint az ember célja: fölülemelkedni az ember niveauján. Nem — egyelőre csak el kell érni az ember niveauját, de még ettől is hosszú idő választ el bennünket. *Bencke.*

A tudomány jegyében.

A folyamok.

A politika és a gazdaság nem valami emberi, mesterséges csinálmány, hanem a természeti erők működéseinek az az eredője, amely az emberi társadalmon keresztül nyilvánul meg. Feltételei a klimatikus és geográfiai viszonyok és egyéb külső behatások, épp úgy, mint az emberi test egészséges, vagy beteg voltának. Amiből az következik, hogy a történelem tulajdonképpen csinálhatatlan, illetve a természeti szükségességek által csinálódik meg.

A legtermészetesebb és legbiztosabb országhatár a tenger. Minden oldalról tengerrel körülvett országban feltétlenül nagy kultúra fejlődik ki, a politikai szélsőségek elsimulnak, apróbb kérdések egészen kimeríthetők, tehát elsőrangú fontosságúakká lesznek a nép jóvoltára, anyagi és szellemi gyarapodás következik be, a fajok egymásba olvadnak, egységesülnek.

Hasonlóan természetes és eléggé biztos országhatár a nagy hegység is. A Kárpátok és a Királyhágó miatt tudta Erdély leginkább megőrizni függetlenségét a törökkel szemben és egészen birtokon belül maradni az osztrák hódító szándék ellenében. Csehország szintén ölelő hegyeknek köszöni történeti kialakulását és mai, egészen kivételes helyzetét az osztrák örökös tartományok között. Svájc fennállásának a lehetőségét is hegységei biztosítják, Olaszország természetes határát is a tenger és az Alpések alkotják.

Az volna hihető, hogy a harmadik természetes országhatárt a nagy folyók alkotják, amelyek hosszú vonalon választanak el egymástól széles földeket. Valóban, a tatárokat a Duna állította meg hódító utjukban és a Don határvonal a kozákok földje és a kalmükök között. De azért a nagy folyamok még sem alkalmasak országhatáruknak, hanem éppen ellenkezően: mint természetes gerinczek arra várnak, hogy mindkét oldalukon, az egész vízvidékükön, alföldjükön ugyancsak avagy fajilag vagy politikailag, vagy gazdaságilag egységes nép telepedjék meg, vagy alakuljon ki. Gazdasági főér és hatalmas hadiut minden nagy folyó, ezért ura és egységre kényszerítője az egész vidékének. Ahogy a beléje folyó vizek révén magához csatolja környékét, úgy szívja magához és kapcsolja össze a két partján lakó népeket is.

Minden nagy folyó egységes országot szel át. A Volga mindkét partja Oroszország, az Ob az Irtis, a Jenisszei Szibériát szelik keresztül, a Tigris és Eufrátes kettős gerinczével nyújtott támaszpontot az ősvilág államóriásainak, a Gangés egészen Indiáé, a Hoang-hó és a Jan-ce-kiang csupán Kína földjét öntözi, Egyiptom a Nilus bölcsőjében alakult ki épp úgy, mint Palesztina a Jordán mentén. És így van az új világban is, a Miszsiszippel meg az Amazonnal.

Az európai kulturának, tehát annak az óriási má-nak, amelynek a tegnapi a római birodalom volt, a két főütőere a Rajna és a Duna. Természetes tehát, hogy Nyugateurópa nem tengeri államokból álló részének a története nem áll egyébből, mint a Rajnáért való harczból, viszont a sokkal szárazföldibb Kelet története: viaskodás a Dunáért.

Hiszek a szimbólumokban és a lángelméknek, meg a népléleknek a megérző és allegorizálni tudó képességében. Egyik erős bizonyítékul tartom erre a Niebelungen-liedet, ezt a par excellence középeurópai hőskölteményt, amely a Nyugat és Kelet érintkezését rajzolja a népvándorlás korában s éppen ezért a Rajna mellett kezdődik, a burgundi Gunther udvarában, — ahova a másik rajnai hős, a hollandi Szigfrid leánykérőbe megy — és a Duna mellett

végződik, Attila udvarában. Nagy szimbólum és nagy megérvés ez, a rajnai és dunai harcok hatalmas uvertúrája.

A Rajnáért a harcz két germán nép között folyik és még nem dőlt el. A németek és az elrománosodott frankok között szakadatlan volt a harcz Nagy Károly birodalmának felbomlása óta a Rajnáért. Nagy Károly birodalma volt a földrajzilag tökéletes Rajna birodalom, ezért tört meg urának ereje a Dunánál még az avarokkal szemben is. Felbomlása után Burgundnak kellett volna átvenni a Rajna uralmát, de mivel nem birta a folyó egész folyását, csakhamar összeomlott. Ettől fogva váltakozó szerencsével folyt a harcz a Rajnáért a két nemzet között. XIV. Lajos rablóhadjáratai a Rajnáért folytak, az elrománosodott Habsburgok, Károly és Fülöp azzal akarták megmenteni maguknak a német világhatalmat is, hogy Hollandia képében makacsul ragaszkodtak a Rajna torkolatához. Ennek a jól érzett, de rosszul alkalmazott politikának a pállosa ontotta ki Egmont és Hoorn véréit.

Napoleon, aki egyike volt a legnagyobb megérvőknek: abban az időben, amikor a természettudományok a történelmi alkalmazása neveltség számba ment volna, még ha lett volna is természettudomány, szintén a Rajnáért harczolt és amint keresztül tolt rajta a németet, azzal iparkodott biztosítani a birtokát, hogy szekundogenitúrát és vazallus államokat alapított a jobbpártján: Vesztfáliát és Berg nagyhercegséget. És Bismarck hetvenegyben, a nagy visszafoglalás idején, szintén a Rajnára tette rá a kezét.

A nagy harcz a Rajna birtokáért még nem dőlt el. Egyelőre fegyverszünet van, de a csataterén szanaszét hevernek a küzdőlemez tépett rongyai: Svájc, Luxemburg, Belgium, Hollandia, — mindannyi félig német, félig francia.

Hogy mi lesz a Rajnáért való harcz vége, arra is lehet némi következtetést vonni. Észak-Franciaországnak mindinkább való elernyedése, népességének csökkenése arra vall, hogy a természet a németeknek szánta a Rajnát és ha megkapják, akkor az a franciaság, amely valóban román eredetű és nem germán, egészen leszorul a Rhône és Garonne völgyébe, a Languedoc földjére s ott alapítja meg a tiszta gall államot.

A másik nagy középeurópai folyamért, a Dunáért már eldőlt a harcz. A római nem tudta meghódítani, mert délről jöve csak a jobbpártján telepedett meg Pannóniában és nem ment keresztül rajta. A népvándorlás korából való apró országok szétomlottak, mert nem bírták egészében a folyamot. Attila és Árpád meghódították, mert elfoglalták egész vízvidékét és rátették kezüket legjelentősebb mellékerére: a Tiszára. És Magyarországnak valóságos szerencséje volt, hogy a török és a német egyszerre tették be lábukat a földjére, mert erejük és szándékuk a Dunával kiegyensúlyozta egymást. Egyik part az egyiké volt, a másik a másiké, az egész föld tehát nem lehetett egyiküké sem. Vissza kellett adniuk annak a fajnak, amelylyel a természet megérvette, hogy erre a helyre való. A hún regék, az avar hódító törekvés és az ősmagyar történet legendái — minden hazafias frázis nélkül, — mind annak a megérvését jelentik, hogy Európa keleti nagy folyójának kell lenni annak a gerincnek, amelyre az árság közepén rátapadhat más, keletibb, a Nyugatot tehát a Kelettel természetesen összekötő faj. Ezer esztendő már nemcsak történelmi igazság, hanem matematikai is, mert az ezer, mint évszám olyan sok, hogy nemcsak történelmileg, hanem számtanilag is tekinthetjük végtelennek.

A Duna középfolyásának a meghódítása, tehát a folyam urává azt a politikai és gazdasági fogalmat tette, amelynek Magyarország a neve. Ez az uralom végleges ugyan, de nem teljes mindaddig, amíg ki nem épül egészen végig, a Feketetengerig. Űzött is bennünket mindig a természetes ösztön le a Duna mentén. Ha erősek voltunk,

ki is bukkantunk a tengerre, Lajos és a Hunyadyak alatt, de amint belül gyengültünk, a megérvés megint visszahuzott ide bennünket, a folyó közepének a védelmére s itt verekedtünk és itt véreztünk mindaddig, amíg végleg nem biztosítottuk az uralmunkat. Nándorfehérvár, Kenyérmező, Rigómező, Viddin és Várna egy-egy etapja ennek a nagy háborúnak, amely a javunkra végleg csak alig pár esztendeje dőlt el, a Vaskapu kiépítésével.

És a Dunáért való harcznak az eredménye, hogy a délszlávság és a románság természetes szövetségesnek érzi magát ellenünk. Érzi, hogy nekünk természetes hivatásunk a Dunának végig való meghódítása, de érzi azt is, hogy mindaddig erre a kellő erőnk meg nem lesz, amíg meg nem kapjuk a gyarapodást abban, hogy a Habsburg-ház felismeri a teljes igazságot: neki a célja és a hivatása egy a magyarságéval. A Duna urává kell lennie és felhagyva a teljes anakronizmussá vált Rajna-uralom ábrándjával, a Keletre fordítani ereje kifejtését. Nem szállni szembe többé, elavult hagyományokra támaszkodva, a geográfia igazságaival, hanem átengedni a Rajnának mindent, ami a Rajnáé, de megszerezni a Dunának mindent, ami a Dunáé. És átérteni, amit nagy megérvők, Szavójai Jenő és Bismarck már rég megérvettek, hogy a Duna uralmának a két sarkpontja Budapest és a Vaskapu. És hogy a Dunamenti ország, ma már az egyetlen föld, amelynek szüksége van, — de ennek feltétlen szüksége, — a Habsburgok erejére. Mert kettőjüknek egy a célja és csak a megértéssel válhat mindkettő agresszív újból.

A természet törvénye türelmes, de könyörületes nem ismer. Ahogy a Rajna mellől, sőt még Spanyolországból is visszasodorta a Habsburgokat a Duna mellé, ahogyan kialakította a Középduna országát, s ahogy nem túrt meg a Rajna mentén kisebb országot, csak nagy-nagy birodalmat, vagy mindig felszippantható apróbb töredékeket: úgy ki fogja alakítani a nagy Duna-birodalmat is.

Az ősz Iszter a magyarság folyama és a Habsburgoké. Minden egyes habja egy-egy morzsát mos le a bécsi Burg faláról, míg le nem hozza az egészet a saját vízvidékének a középpontjára, a maga Alföldjének a fejpontjára, ahonnan nyitva az ut Kelet felé. Mert a tradíciók elhalványodnak és elporladnak, de a Duna örökké megmarad.

Cholnoky Viktor.

INNEN-ONNAN.

+ **Történelmi pillanatok.** Egészen kétségtelen, hogy az idő a magyar képviselőházban szerdán délelőtt féltizenegy órától délután félkettőig ugynevezett történelmi pillanatokból rakódott össze. Az emberek, akik ez idő alatt ott szerepeltek, személyes értékük szerint talán nem mindnyájan történelmi jelentőségűek, de a pillanatok hatalmas jelentőségét részben éppen az adja meg, hogy ilyen személyes értékek támogatására nem szorult, a helyzet már odáig fejlődött, hogy a cselekvések hullámai szélesebbek, hogysem egy ember hatásából fakadhatnak. Ez már nem egy patakocskás, amelylyel ez vagy amaz a politikus a maga malmocskáját hajtja, hanem egy erős sodru folyam, amely intézmények nagy hajóit viszi, sőt ragadja a hátán és bőségesen elegendő föladat csakugyan kiváló politikusnak is az is, hogy a hajók ott azonnal sziklához ne vágódjanak. Ismétlem, ezek a percek kétségtelenül történelmi pillanatok voltak, de aki azt hiszi, hogy e pillanatok jelentőségéből azok, akiknek egy karzati jegy jutott hozzá, többet láttak, mint akik nem voltak ott, azok tévednek. Vannak események, amelyek nem férnek el egy pár órai látni vagy hallani való kereteiben és cselekedetek fontossága, amelyek milliókat érin-

tenek, nem rajzolódhatnak meg egy terem képében, ha ebbe a terembe öt-hatszáz ember fér is. A teremben bent mindössze csak meleg volt és zaj volt, az emberek a karzatokon kölcsönösen agyonpréselték egymást, fájlalták a maguk és tiporták a mások tyukszemeit. Mert maga a pillanat csak nyers matéria a históriának, mint a kő a szobrásznak, idő kell, míg belőle a maga munkáját megalkossa és távlat, ami az alkotás vonalait tisztán megmutatja.

* * *

♣ **Béke.** Miután a rossz gondolatok már katasztrófához vitték az országot és veszedelembbe jutott a trónja is, az orosz csárban volt annyi élelmesség, hogy rászánja magát egy jó gondolatra. A dolog már úgy állott, hogy II. Miklós okvetlenül kénytelen lesz békét kötni a japánokkal; megalázkodni és fizetni, meghódítandó országokról lemondani, és meghódított országokból kitakarodni. És mind e vereség szégyene és átka az ő fölkelet fejeire hullott volna kizárólagosan és osztatlanul. Gondolt azonban egyet Miklós csár és elhatározta, hogy ha már mindenáron békülni kell, inkább békül — otthon, a saját népével, amelyet megveretett, de amely őt még nem verte meg. És fogadta Péterhofban a népképviselőket, kijelentvén nekik, hogy a nép akarata az ő akarata. Ami ezuttal éppen a megfordítottját jelenti annak, amit mond. A japán háboru például idáig csak a csár akarata volt, a péterhofi deklarációval ime közös vállalkozás lett, amin mutyiznak az orosz császár meg az orosz nép. Igaz, hogy az orosz nép nem kért a csárnak ebből az akaratából, de igaz az is, hogy az orosz csár se kért idáig a nép akaratából. Ebben a tekintetben tehát megvan a kölcsönösség, a harmónia, ami a megértés és meg egyezés legbiztosabb útja. Hogy van-e ebből haszna az orosz népnek, az — a fogalmazástól függ. Mert lehet így mondani: eddig legalább jogában volt a népnek, hogy ne akarja, amit a csár csinál — és lehet így mondani: ezután jogában lesz a népnek azt akarni, amit a csár csinál. Lehet válogatni a két formában és lehet: hogy már ez is valami.

* * *

□ **Forradalom.** A jó öreg Times az egyetlen, aki a távol kődön keresztül a kaszák csillogását látja. Mi idehaza megmentjük az alkotmányt és nézünk a dolgunk után. Három napja, hogy kitört a forradalom s azóta annyira megszokottá vált, mintha nem is volna. A képviselők azzal kezdték el a nemzeti ellentállás szervezését, hogy fölverték, még pedig előre, az augusztusi fizetési rátát. Ők nem kérdezték, a miniszterium sem mondta, hogy micsoda törvényes alapon. Ezzel a pénzzel mennek szét a vidékre és biztatnak az adómehtagadásra. Hiszen ami ezt illeti, mindenütt nyitott fülre találnak. Adót nem fizetni még akkor is erényünk, ha a haza és alkotmány nem kívánja is. Közben pedig minijobban lehiggadnak a lelkületek s ma már még a kalamárisokban sem háborog a ténna arra a hívre, hogy a király nem fogadta el a Fejérváry lemondását. Szerdán forradalom: barrikád-elszántságig, ma már sérelmesnek sem látják, hogy a király nem fogadta el a leszavazott kabinetet, holott el kellett volna fogadnia s újból kinevezni őt. Ez már óriási lépés előre a kicsinyesség felé, melyből még sohasem pattant ki gyújtó és pusztító csóva. A hőskor szerencsére lejárt, forradalomtól nem kell tartani. Igaz, attól sem, hogy forradalom híján az alkotmányt egyszerűen el lehetne lopni.

* * *

♣ **A stílus.** — No anyjukom, ma megszoláltam a délebédre valómat. Három pengőt kerestem; itt van a parolámban!

Ezt tudniillik József főherceg mondotta, így olvasom egy napilapban, a feleségének, azaz hogy az anyjukjának Klotild főhercegasszonynak, mikor egy idegen társaság kertésznek nézte

á fenséges urat és borraalót nyomott a kezébe. A történet maga nagyon kedves, valószínűleg igaz is, az meg egészen bizonyos, hogy a megdicsőült herceg jó magyar ember volt: érzésében és nyelvében egyaránt kifogástalanul magyar. És éppen mert ilyen jó magyar ember volt, annyit legalább is megérdemelt volna, hogy ilyen fene pitykés kiszólásokat ne adjanak az ajkára, amelyről tisztán és szabatosan folyt a magyar szó. Mert egyszerűen rettenetes az, ahogy ezt a mi nemes, jó hercegünket a róla szóló apróságokban beszélgetik — a magyarsága dokumentálására. Vannak, akik az ő magyarsága iránt való erkölcsi kötelességüknek vélik, hogy mindent, amit a megboldogult főherceg művelt, tiszta magyar nyelven mondott, átkacsaringózzák a Mokány Berci stílusára, mint amely legmeggyőzőbb megnyilatkozása a magyar léleknek. Szegény József főherceg, ha élne, bizonyára hevesen tiltakoznék ez ellen a földszítés ellen, amivel az ő tiszta, szép magyar beszédét megmókányberczisitik. Arany János se volt Mokány Berci, pedig ő is tudott magyarul, szükségtelen tehát, hogy a József főherceg magyarságát az Arany Jánoséból lefordítsák a Mokány Berciére.

△ **Kukoricza Dezső.** Bánffy Desző, a legnagyobb sovinszta, egyszermind legnagyobb barátja a nyári muzsának. A szinkörök állandó vendége volt s ott épenséggel nem a nemzeti állam kiépítésén mulatott, sokszor ellenkezőleg. Nagy egészségre vall az a kedvtelés és amellet helyes esztétikai ösztönre. Ennélfogva természetes, hogy Kukoricza Jónást is megnézte a Városligetben. Az azonban már nem természetes, hogy a vig muzsa rögtön beáll sovinszta pinczérnek s kuplét farag Kukoricza Dezső tiszteletére. Először: Kukoricza nem Dezső, hanem Jónás. Másodsor: Dezső nem Kukoricza, hanem Bánffy. A kuplét goromba és mégis hizelgő s a nyári szinköri ováció csiklándozza a népszerű államférfiut, de egyben kipirult az arcza is és szeretné megvakarni a füle tövét. Nem nagy dolog, de jellemző. A hatalom emberét éppugy, mint a népszerűségét, kelner-hódolat veszi körül s ettől mégsem látják az igazi népszerűséget, mely olykor kemény kritikákban még jobban nyilatkozik meg, mint az éljenekben.

♣ **A sah.** Ha a jelek nem csalnak, ő felséges, sőt legfelségesebb felsége, a királyok királya, a persa sah az idén legutoljára jár Európában. Már a hazautazása is — zötyögős egy kicsit: a számlakiegyenlítése körül kisebb-nagyobb csatározások fordulnak elő. Lembergben a főudvarmester kénytelen volt lealkudni valamit a notából, most meg a málháját foglaltatta le a királyok királyának egy türelmetlen párisi kereskedő. Mikor először jött Európába a persa sah, kevés pakkal érkezett és rengeteg málhával távozott. Akkor megtömté az utazótáskáját nagy bankókkal és így indult a kellemetes istentelenségek világába, ahol annyi furcsa és érdekes dolgot lehet vásárolni. Másodsor már több börrönddel érkezett. A finanszminisztere rájött egyrészt arra, hogy Európában nagyon drága az élet, másrészt meg arra, hogy ezen lehet segíteni is. A persa államkincstárt nem veti föl a bankó, de nap-, sárkány-, tigris- és oroszlán-rendjelet tudnak annyit liferálni a persa bádigosok és rézöntők, hogy az ég minden csillaga kaphat egy másik csillagot. És ezeknek a csillagoknak, bádogműveknek és részcegebecséknek csodálatos keletjük volt a demokrata Európában: a naiv fehér vadak adtak érte porcellánt, ezüstöt, selymet meg automobilt, gyöngyös ékszert és elefántcsontfaragványokat, úgy hogy a királyok királya, mikor harmadszor jött Európába, már pénzt nem is hozott hazulról, csak ilyen apróságokat és gyönyörűen boldogult velük. A baj csak az volt, hogy az utazások nagyon sűrűn követték egymást: az idén már a legbuzgóbb keresés mellett se akadt »érdemes« ember Európában, aki már ne lenne nap-, vagy tigris-, vagy oroszlán-

vitéz: a kereslet tehát nem felelt meg többé a kínálatnak. Innen a számla-rekedések és innen az, hogy ez a vendégszereplés rövidebb lett, mint tervezték.

Anekdoták a hétről.

(Fejérváry és Bánffy.)

A kocsmabeli vendégnek sürgős dolga akadt az ivón kívül, s félt, hogy amíg kívül jár, kiüszszák a fél pohár sörét. Letépett hát egy czédulát az étlapról, s ráírta:

— Ne igyatok belőle: beleköptem!

Mire visszatért, azt találja alája írva:

— Én is!

*

(Fejérváry, az abszolutista.)

Egy vidéki lagzin jártam, meséli egy kollégánk, ahol feltűnt nekem egy hegyesre fent bajuszu, pattogó szavu öreg ur, aki egyre azt mondogatta hol ennek, hol annak, hol itt kibiczelve, hol ott közbeszólva:

— Hallgassatok meg olyan híres régi játékost, amilyen én vagyok!...

Ez így ment egész délután, egész este, már éjjelre járt az idő, mikor még mindig felhangzott hol innen, hol onnan, hol itt, hol amott, recsegve, keményen, ellentmondást nem tűrve:

— ... ilyen régi híres játékos, olyan régi híres játékos...

Végre is kíváncsi lettem az öregre, odamentem hozzá s megkérdeztem:

— Ugyan, bátyám uram, micsoda játékot játszik voltképpen, ami után olyan híres régi játékos?

Az öreg összevonta a szemöldökét, megköszöri a torkát, és keményen vágta ki:

— Én, öcsém? Dominót!

SZINHÁZ.

Párisi levél.

Páris, jun. 27.

A »chic« jegyében.

Valóban nincs szebb dolog, mint a példa. A francia akadémia tudós halhatatlanjai sem tudták kisütni, hogy mi az a párisi »chic«, tehát inkább kihagyták a francia nyelv nagy szótárából. Definálni, magyarázni nem is lehet ezt a fogalmat, amelynek annyi árnyalata van, mint magának az elegáns Páris életének.

Ellenben ha az ember kisietett a Trocadero-ra, ahol most junius derekán is előkelő matinét tudott összehozni a »La Presse« szerkesztősége, eleven példában látta maga előtt azt a titokzatos fogalmat, amely idecsábítja az élvezetek fásult pillangóit kerek e világból. Ez a hangverseny kivonata, szinte azt koczkáztatnám meg, hogy iskolai példája volt mindannak, amit Párisban »chicnek« neveznek.

Csak a Trocadero nagy amfiteátruma nem. Ennél a kopott aranyozásu, poros, rideg nagy szalánál szomorubbát álmodni sem szeretnék. Csak arra jó éppen, hogy ezeket meg ezeket fogadjon be. És ezek jönnek.

Hihetetlen gyorsasággal telik meg a karzat, a földszint, a páholyok sora. A tavaszi kalapoknak egész légiója vonult fel, hogy elárulják azt a titkot, amelyet máholnap szerte a világon mindenfelé fognak tudni a nők. Ez a titok abban áll, hogy a modern kalap díszítésében fő a — haj. Nem kell valódinak, hanem annál inkább dúsnak

lennie. A kalap fantasztikus formáját a párisi nő erősen tartó tüvel tüzi fel, aztán merész fürtjeit ehhez a kalaphoz igazgatja. Hogy ez tovább tart mint maga a fésülés, szinte mondani sem kell.

A pódiumon nyolczvan tagu zenekar hangol, czinczog bele a zсібajba, amelyet harmincz-negyvezezer ember halk beszélgetése okoz. De a karmester kopogására egyszerre csend támad és a Beethoven »pastorale symphonie«-jának csodálatosan szelid, mezei hangjaira egyszerre nyolczvan zenész zendit rá. Egy monstre tücsökhangverseny.

Am a zenekar törzsét a világhírű Lamoureux-concert muzsikusai alkotják és a vezetőjük, Chevillard maga forgatja a dirigens botot. Izléstelenségtől tehát meg van óva a közönség, sőt még a chauvinismustól is, mert a műsoron nemcsak Beethoven szerepel, hanem Haendel és Wagner is. A német zeneszerzők dominálják ezt a programot; a párisi »monde chic« régóta meghódolt előttük.

A francia zene kincstárából Massenet és Ambroise Thomas egy-egy áriáját egy brüsszeli énekesnő hozta el, mademoiselle Alda és hogy Berlioz se hiányozzék, Rousse-lière, a párisi opera baritonistája a »Damnation de Faust« egy áriáját énekelte el.

A modern Páris zenevilágát a Charpentier »Louise« című operája képviselte, amelynek egy áriáját Mary Garden, az Opera Comique híres énekesnője adta elő elegáns nyári toaletben, de az egyszerű Louise bohém lelkével. Ami itt Párisban nem is olyan összeférhetetlen dolog.

Ez a program mintegy degustatiója annak, ami ma Párisban zene dolgában chic. A modern olasz wagneristák nincsenek benne. Ők csak most ostromolják Páris minden este a Sarah Bernhardt színházában, ahol Carusoval és Lina Cavalierivel a főszerepekben sorra kerülnek mindazok az olasz operák, amelyek Budapestre oly szokatlanul korán érkeztek és kevés kivétellel elbuktak. A francia kritikusok máris el vannak keseredve az új olasz invázió ellen és ez a legbiztosabb jele annak, hogy rövid idő múlva épp ez a modern olasz opera lesz Párisban a chic. Hiszen a francziák legfiatalabb zeneszerzője, Gabriel Dupont, akinek a »Cabrerá«-ja csak most került színre, egészen ahhoz a körhöz tartozik, amelyet Sonzogno, a híres milánói kiadó ápol.

A hangversenynek ez első része után, amely a párisi női divat és zenei izlés titkaiba avatta bele az embert, egy hosszú szünet a Trocadero széles, szellős folyosóira öntötte a concert népét. A buffet körül és az erkélyeken kis csoportok alakultak izlés és hajlandóság szerint. Itt van az előkelő világ, amelyet a Grand Prix és a long-champsi pálya egyéb eseménye mind máig együtt tartott. Uzés hercegnő nem szép, de rendkívül intelligens arcját rögtön meg lehet ismerni az ujságok illusztrációja nyomán. A többiek nevét is egymás fülébe sugdoszák az emberek, amint elmennek egy-egy szines, tavaszi csoport előtt. Castellane márkiné Montabello márkiné, Bonaparte hercegné, Lucinge hercegnő, Saint-Paul márkiné szépen együtt vannak és livrés inasok hozzák nekik a frissítőket. A tömegben, amely a folyosón hullámozik egy-egy karakterisztikus fej ragadja meg a figyelmet. A Henri Rochefort ősz, bozontos haja és kecskeszakállá még mindig feltűnést kelt. A Willy érdekes és szellemes fejét meg lehet ismerni a Salon-beli arcképéről. A tányérperemű fénytelen fekete czilinderkalapja, a szürkébe csavarodott vastag bajusza és kecskeszakállá, a világos és kissé gunyos szeme: ilyen a »Claudine« szerzője, aki valóságos párisi specialitás számba megy. Catulle Mendès az ő Krisztus-fejével, amely azonban nem mentes egy kis párisi malicziától, még így szőke őszességében is szép ember és az a chices, elegáns asszony, akit a karján vezet, nem más mint a felesége, egy ismert párisi beauté. A művészvilágot Albert Guillaume és Cappello, a torzképrajzoló képviselik.

A hangverseny második része még karakterisztikusabb a mai Páris elite közönségére. Ki nyithatná meg méltóbban ezt a tarka szinpadí műsört mint *Polaire*, a Willy hires barátnője. Kurta rózsaszínű ruhában, a Claudine fiatal leányos jelmezében jelent meg, amelyhez excentrikus kreolarcza, fekete, szinte kis-fiusan fésült haja, mahagóni fényű keble érdekes és jellemző kontraszt. A Willy versét szavalja, amely sápadt párisi gyermekekről szól, akiket ennek a hangversenynek a jövedelméből ki fognak vinni a zöldbe, Nogentba vagy Suresnesbe. A jószívűsége mögött, amelylyel ezeket az egyszerű, szívhez szóló sorokat mondja, nagy adag pikantéria rejlik.

Ezzel a modern levegővel, amit *Polaire* áraszt maga körül, mily éles ellentétben van az az allonge-parókás, előkelő tradíciótól lassu és méltóságos világ, amelyet a Comédie Française színészei hoznak a hangverseny deszkáira. *Monnet-Sully*, a szép őszszakállu öreg ur Auguste Barbiar egy költeményét szavalja, amely a francia hazát dicsőíti azokban a pompeuse versekben, amiket Hugo Victor s Lamartine sokkal szebben irtak meg. A testvére, Paul *Monnet*, aki nem hord szakállt és borotvált arcváltozatra hasonlít a mi Nádaynkra, Leconte de Lisle »Le Soir de bataille«-ját harsogja a nagy teremben. *Segond-Weber* asszony, aki a Hugo Victor hősnőit szokta alakítani, a Comédieben, a »Burgraves« rimeit szavalja, valami nagy és fenséges párthosszal, amely a nagy közönség lelkesedését szinte a vihar tetőpontjára fokozza. Ez a világ is egy darab Páris életéből.

Mint elmúlt napsugaras napok alkonyodó emléke, egyszerre csak madame *Judic* jelenik meg a színen. Párisi eleganciájában is van valami vidékies, a piros pozsgás kövér arczára csak a vörös haja vet valami régi pikáns fényt a multból, egyébként olyan, mint egy elvonult és elvirult primadonna. *Judic* asszony most már nyugalomban él a kis Morvanban, az operett pedig jó időre letűnt a párisi színpadokról. Kiszorították a music-hallok, café-concertek orfeumi mutatványai és angolos revuei. Anna *Judic* a régi operette világából hozott el néhány kuplét. És ahogy a Louis Varney »Ça fait plaisir« refrénjét dudolja, egy-egy pillanatra megelevenedik újra a régi tapsvihár, amelytől az ő egész multja visszhangos.

Megint a legfrissebb jelen lép a színpadra. Berthe *Bady*, a párisiak egyik legerősebb drámai művésznője. Először a Tolsztoj »Feltámadásában« tűnt fel, amelyet Henry Bataille alakított át párisi színdarabbá. De Berthe *Bady* nevéhez fűződik a »Madame Thangueray« és a »Maman Colibri« nagy sikere is. Ezen a hangversenyen a Hugo Victor »Fin de Satan«-jából szavalt el egy részt, mintha meg akarta volna mutatni, hogy modern szellemmel egy elmúlt világ költészetét is elő lehet adni.

Amit a hangverseny még ezután rejteget, az a vidám éjjeli Páris világából van véve. Egy »La Panne« című bohózat, amely a »Toreador« műsorából került a hangverseny színpadára, igazán kitűnő dolog. Egy automobil körül forog a cselekvény. Az automobil valósággal megjelenik a színpadon, prűszköl, puffan, robban, csak nem mozdul el a helyéről. És utasai bosszuságát, félelmét mint vékony refrén kíséri egy kis kíváncsi gyermek szájharmonikája, amelyet nem lehet tőle elcsalni és amelylyel ott duruzsol az elkeseredett utasok körül. Anna *Thibaud* és a hires *Fursy* a cabaret-k aktuális és pikáns refrénjeivel nevettek meg a közönséget. A Grand Guignol kitűnő társulata egy »Rosalie« című szellemes kis darabbal vonult fel.

És hogy legfrissebb szenzáció nélkül se legyen az estébe hajló hangverseny, egy hindu táncosnő lép fel, aki maholnap olyan nevezetesség lesz mint miss Duncan vagy az »álmotáncosnő«, Mata-Hari »hercegnő« eddig csak előkelő szalónokban mutogatta magát. Ez az első

nyilvános fellépése. Lótuszon ülő aranyozott hindu bálványt hoznak ki a színe és a hindu hercegnő keletien szellős, merőben fatyolból álló ruhában lép be kísérőnőivel, akik vele ellentétben fekete ruhában vannak. A hercegnő, egy karcsu, magas termetű, hajlékony csuklóju és eléggé fiatal nő, valami epedő és szenvedelmes orientális muzsikára lejt egy táncot, amely állítólag vallásos, de fölöttébb alkalmas reá, hogy még az aranyozott bálvány is megelevenedjék tőle. A táncza mind szenvedelmesebbé és gyorsabbá válik, társnői ríkoltságára dervismódra kezd fogorni, eldobja a fátyolát, azaz a ruháját és egész anyaszült . . . ruhátlanságában odaveti magát a bálvány lába elé. Kitűnő »trükk« és még hozzá egy kis misztikus szanszkrit is bele van heverve, nagy ravaszul. Mata-Hari hercegnő bizonyosan karriert fog csinálni . . .

A hangversenynek vége. Odakünn újra kezdődik a párisi est, amely kaleidoszkopszerűen vonult el előttünk a józan délutáni órákban, mintha valami conférence volna a párisi »chicről«.

Plume.

KÖZGAZDASÁG.

Az »Anker« élet- és járadék-biztosító-társaság (Magyarországi vezérképviselőség, Budapest, VI., Deák-tér, Anker-udvar) 1905. máj. havában benyújtott a társaságnál 866 ajánlat 5,197.219 K biztosított összegre és kiállított 748 kötvény 4,332.896 K összegre. Díjak fejében bevett a társaság 1,287.371 K-át és elhalálozás folytán kifizetett 250.223 K-át. A január-május havi időszak alatt benyújtott 3898 ajánlat 22,472.621 K-ra és kiállított 3532 kötvény 19,789.853 K-ra. Ugyanezen időszakban díjakért 8,027.029 K-át vételezett be a társaság, halálesetek folytán pedig 1,316.738 K-át fizetett ki. A társaság vagyona 1904. december 31-én 164 millió K, biztosítási állomány 528 millió K, halálozások és esedékessé vált elérési biztosítások folytán a társaság fennállása óta 276 millió K fizetett ki.

HETI POSTA.

Julius elsején kezdődik lapunknál az új félévi folyam. Tisztelettel kérjük olvasóinkat, hogy előfizetésüket még a nyári hűselő előtt megújítani sziveskedjenek. Mint minden nyáron, az idén is a legpontosabban utánuk küldjük a lapot a fürdőre, és csak arra kérjük, hogy minden helyváltoztatást nekünk idejekorán jelezni méltóztassanak.

Előfizetési feltételek: Egész évre 20 kor. Félévre 10 kor. Negyedévre 5 kor. Mutatványszámok ingyen.

A HÉT kiadóhivatala,
VIII. ker., Rökk Szilárd-utca 18. szám.

Grác. A kérdéses cikk 1896-ban jelent meg. Példánnyal nem szolgálhatunk, de leiratjuk.

Soborsin. L. A protekció ellen többnyire azok háborognak, akik protekcióra nem tudtak szert tenni. Protekció volt és mindig is lesz.

Veszprém. R. Ha egy utca kövezetét el lehet lopni, amint hogy a fővárosban tényleg meg is történt, mért csodálkozik azon, hogy közismert verssorokat elutalajdonítanak? És mért nevezi szellemi szegénységnek, ami voltaképpen memorialel gazdagság?

Fenyőháza. Margit. Tessék előzetesen intézkedni és bárhová utána küldjük a lapot.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Tavaszi divat-cikkek legelőnyösebben *Szekulesz R.* czégnél szerezhetők be. Ezuton felhívjuk a t. olvasóközönség figyelmét lapunkban közölt hirdetésére.

»Bob hashajtó« a legkellemebb. (10 fillér.)

**Irodalmi
értesítés!**

A TECHNIKA VIVMÁNYAI

című kötet a magyar közönség minden rétegének érdeklődésére számíthat. Nem tudákos szakmunka, hanem élvezetes, könnyed olvasmány. ✱

A „Műveltség Könyvtára”-nak ára kötetenkint ... **24** korona.

Megrendelhető minden hazai könyvkereskedés útján. ✱

A MŰVELTSÉG KÖNYVTÁRÁ-ból,

melyről olvasóinknak már több ízben hírt adtunk, most jelent meg az első kötet. A kötet címe:

A TECHNIKA VIVMÁNYAI

A könyvet 500 szövegkép és 60 részben színes, fényes kivitelű műmelléklet díszíti. ✱

AZ UTOLSÓ SZÁZ ÉVBEN

SZERKESZTIK:

HOLLÓS JÓZSEF és PFEIFER IGNÁC

A könyvet 500 szövegkép és 60 részben színes, fényes kivitelű műmelléklet díszíti. ✱

Ez a kötet úgy külső megjelenésével, mint tartalmával, stílusának irodalmi, könnyed hangjával egyaránt megfelel mindazoknak a várákozásoknak, melyeket a kiadótársulat a magyar közönségben a **MŰVELTSÉG KÖNYVTÁRA**-ról szóló ismertetéseivel felkeltett.

A könyvet szakemberek irták, de oly könnyen érthető hangon, mintha szabad előadást tartanának a társadalom minden köréből összesereglett hallgatók előtt, kiknek figyelmét lebilincselik tárgyak érdekességével, előadásuk könnyedségével és a szemléltetés gazdag eszközeivel.

A TECHNIKA VIVMÁNYAI című munka a magyar társadalom minden rétegének szól. A **gazdát** rávezeti a rendelkezésre álló és még kihasználatlan természeti erőik célszerű kihasználására. Szakszerű tájékoztatást nyújt a gazdasági gépekről és külön nagy fejezetben ismerteti a gazdasági termékek ipari feldolgozását.

A **magyar kereskedő** szeme előtt ennek a könyvnek az olvasása számos iparág kereskedelmi kihasználásának perspektíváját nyitja meg, különösen a fiatalabb generációnak meg kell ismerkedni ezzel a munkával, mely megismerteti a **bányászat, kohászat, faipar, szővőipar, kémiai nagyipar** stb. stb. hatalmas, milliárdnyi értékű vagyontermelő haladásával.

A tanügy munkásai a **MŰVELTSÉG KÖNYVTÁRA**-nak első kötetében gondolkodásuk és ismereteik gazdagítására kiváló munkát nyernek. A nagyközönség legszélesebb rétegeit, valamint a megfelelő szakmákban működőket pedig közelről érdeklik a **közlekedés eszközei-ről, a hadászati techniká-ról, az elektromosság-ról, távirás-ról** stb. szóló fejezetek.

A legújabb problémák: **radioaktivitás, drótnélküli távirás, repülőgép** stb. e könyv olvasása útján eleven fogalmakká válnak az olvasó előtt.

A TECHNIKA VIVMÁNYAI

című kötet fejezetei és a szerzők nevei:

Energia: Schimanek Emil.
Bányászat: Litschauer Lajos.
Kohászat: Gálócsy Árpád.
A fémek megmunkálása: Kandó Gyula.
Motorok és emelőgépek: Kármán Tódor.
A közlekedés eszközei: Gondos Viktor.
Pósta: H. Henyey Vilmos.
A fény a tudomány szolgálatában: Karvázy Zsigmond.
A sokszorosító ipar: Kún Sámuel.

A technika a hadviselés szolgálatában: M. Müller Hugó.
Faipar: Gaul Károly.
Szövő- és fonóipar: M. ly Ferenc.
Papírgyártás: Jalsoviczky Géza.
A kémia vivmányai: Pfeifer Ign.
Gazdasági gépek: V. Markhó J.
Gazdasági termékek ipari feldolgozása: Kosutány Tamás.
Elektromosság: K. Lipthay K.
Telegrafia és telefonía: Hollós József.
Zárószó: Méray-Horváth Károly.

A MŰVELTSÉG KÖNYVTÁRÁNAK

első sorozata a következő könyvekből fog állani:

I. A Technika Vivmányai.	IV. A Föld.
II. Az Ember.	V. Az Élok Világa.
III. A Világegyetem.	VI. A Társadalom

A második sorozat, hat kötetben, tartalmazni fogja a történelmi, irodalmi és művészeti ismereteket és az első sorozat teljes befejezése után fog megjelenni.

A **Műveltség Könyvtáráról** kimerítő prospektust kívánatra ingyen küld minden könyvkereskedő, vagy az **ATHENAEUM** irodalmi és nyomdai r.-i. könyvkiadó-osztálya Budapest, Kerepesi-ut 54.

A TECHNIKA VIVMÁNYAI című kötet 32 füzetben is megjelenik, egy füzet ára 60 fillér.

